

Ett problem i förändring

En studie om konstruktionen av mäns våld mot kvinnor som socialt problem

Av: Hanna Hansson

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan

Masteruppsats (SOAM21)

Vt 14

Handledare: Stig Linde

Förord

Vägen till en färdig uppsats blev lite längre och krokigare än jag först tänk. Att det nu, äntligen, blivit en text med början och slut är inte bara min egen förtjänst. Först, stort tack till min handledare Stig Linde för värdefulla kommentarer, synpunkter och tankar!

Jag vill också tacka Erik och Tina, som läst och kommenterat mitt uppsatsmanus och agerat ovärderliga bollplank och hejklack. Utan er är det tveksamt om det alls skulle blivit en uppsats med ett slut. Tusen tack!

Tack också till Emma, för sällskap på biblioteket och för att du tog med mig på skrivkollo i Alltidhult och gjorde slutspurten med denna uppsats betydligt roligare och mindre ensam!

Malmö, augusti 2014

ABSTRACT

Author: Hanna Hansson

Title: A problem in alteration - A study of the construction of men's violence against women as a social problem [Translated title]

Supervisor: Stig Linde

Assessor: Ingrid Sahlin

The purpose of this study was to examine the construction of men's violence against women. More specific, the aim was to look at the consequences of these changes in the construction of victims and perpetrators and the understanding of this social problem in relation to gender. The theoretical framework for this study was based on a social constructionism approach together with the concept of "doing gender" and Losekes theory of claims-making strategies regarding social work. The empirical material was based upon nine documents focusing men's violence against women published by the Swedish parliament and government during two periods of time: 1989-1995 and 2006-2012. The study shows that the construction of men's violence against women has changed between the two periods. In the first period the problem is located within a gender-power perspective, where gender and power is important factors for understanding the violence. During the second period intimate relationships is at the center of the construction which is a gender-neutral construction of the problem. Violence that is performed by an unknown person is no longer part of the construction as opposed to the first period. But, when the core of the understanding violence is intimate relationships instead of gender, both men and women can be seen as victims, as well as perpetrators. This shift makes some violence, for example in homosexual relationships, visible and part of the construction. Thus, the construction of victim and perpetrator is expanded and more heterogenic and complex. However, the discription of both victims and perpertrators is stable over both periods and is linked to constructions of masculinity and femininity. Despite the expanded, gender-neutral, understanding of violence victims is constructed as women and perpetrators as men. But, in the second period not all men and women are seen as potential victims or perpetrators, as they were during the first period. In the second period these groups are increasingly understood as exposed to other social problems, such as poverty or criminality, and seen as more deviant compared to the first period. As a result men's violence is seen as more of a social problem which is located in these exposed groups.

Keywords: Social constructionism, men's violence against women, domestic violence, gender, victim, perpetrator

Nyckelord: Socialkonstruktionism, mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, kön, våldsutsatt, våldsutövare

Innehåll

1. INLEDNING.....	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte	9
1.3 Frågeställningar	9
1.4 Avgränsningar och begreppsdefinitioner	10
2. TIDIGARE FORSKNING	11
2.1 Med en feministisk utgångspunkt	11
2.2 En konstruktion i förändring	13
2.3 Utmanande perspektiv på våld	14
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	17
3.1 En socialkonstruktionistisk utgångspunkt	17
3.1.1 Konstruktion av sociala problem	18
3.2 Att göra kön	20
4. METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	21
4.1 Val av metod	21
4.2 Det empiriska materialet	22
4.3 Urval	24
4.3.1 Urvalsförfarande	25
4.4 Bearbetning av material	25
4.5 Studiens trovärdighet och min förförståelse	27
4.6 Etiska överväganden	29
5. ANALYS	29
5.1 Ett utvidgat och konkretiserat problem	30
5.1.1 Från kön till relation	33
5.1.2 Ett konkretiserat våldsbegrepp	36
5.2 Våldsutsatta kvinnor	37
5.3 Våldsamma män	42

5.4 Ett tydligare socialt problem	46
5.5 Förändrad förståelse, nya lösningar	47
5.5.1 Ökad kunskap	52
6. SLUTDISKUSSION OCH AVSLUTANDE REFLEKTION	56
7. LITTERATURLISTA	60

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Mäns våld mot kvinnor var under lång tid ett problem som inte stod på den politiska dagordningen. Problematiken betraktades som en privat angelägenhet och inte som en politisk fråga (Wendt Höjer 2002). Under 1970-talet, då Sveriges första kvinnohus öppnade,¹ började frågan om mäns våld mot kvinnor diskuteras allt mer i det politiska samtalet (Mellberg 2004). Ideella kvinnojourer var under lång tid de aktörer som erbjöd skydd och stöd till våldsutsatta kvinnor. Vid sidan av skyddade boenden och annan praktisk hjälp har kvinnojourrörelsen även bedrivit ett opinionsarbete för att synliggöra mäns våld mot kvinnor och sätta frågan på den politiska dagordningen (Eduards 2002). Kvinnojourrörelsen utmanade föreställningen om våld mot kvinnor och menade att våldet var ett socialt problem som påverkade kvinnor i alla samhällsklasser (Peter 2006).

En rad förändringar har skett inom politiken sedan mäns våld mot kvinnor börjande debatteras som politisk fråga. En av de viktigaste reformerna kan sägas vara den lagändring som kom 1982, då misshandel i hemmet gick från enskilt till allmänt åtal. Lagändringen gav våldsbrott mot kvinnor statusen av ett samhällsproblem och inte bara ett problem för de enskilda individer som berörs (Steen 2003). När mäns våld mot kvinnor uppmärksammade allt mer inleddes en gradvis förskjutning av ansvaret för att ge stöd och insatser till våldsutsatta kvinnor, från ideella organisationer och kvinnojourer till kommuner och socialnämnder (Mattsson 2011). Den politiska debatten har varit omfattande och flera utredningar har genomförts vilka lett till förändrade förståelser och definitioner av problemet (Steen 2003). På så sätt har mäns våld mot kvinnor allt mer kommit att bli en fråga för det sociala arbetet och våldsutsatta har blivit en grupp som socialnämnden har fått ett utökat och förtydligat ansvar för, exempelvis genom att stöd och insatser ska erbjudas till personer som utsatts för våld av en närstående (Lundgren & Thunved 2013).

Under de senaste årtiondena har mäns våld mot kvinnor alltså gått från att vara en privat angelägenhet till att betraktas som ett socialt problem som välfärdsstaten har ett tydligt ansvar

¹ Detta invigdes 1978 i Göteborg (Eduards 2007).

för. Mäns våld mot kvinnor kan på så sätt ses som ett exempel på hur sociala problem konstrueras och hur dessa konstruktioner är föränderliga. Vad som betraktas som ett socialt problem skiftar beroende på tid och kontext (Meeuwisse & Swärd 2002, Loseke 2003). Hur ett socialt problem, i detta fall mäns våld mot kvinnor, förstås och definieras politiskt får stor betydelse för våldsutsatta och våldsutövare såväl som för personer som på ett eller annat sätt arbetar med problematiken. Konstruktionen av problemet påverkar också vilka insatser och åtgärder som kan bli aktuella och möjliga att initiera. Många aktörer i samhället bidrar till att konstruera och definiera sociala problem. En väldigt inflytelserik aktör är staten, som genom sin politik skapar, reproducerar eller förändrar antaganden om problem och hur dessa bäst ska lösas. Dessa antaganden synliggörs bland annat i statliga utredningar, lagförslag och styrdokument som ytterligare fastslår hur ett problem ska förstås och lösas på bästa sätt (Meeuwisse & Swärd 2002). På så sätt är politiska diskussioner och politiska dokument centrala för konstruktioner av sociala problem.

Under 1990-talet skedde en förändring i den offentliga politiken kring mäns våld mot kvinnor. Steen (2003) menar att det under denna tid grundlades en förståelse kring våld i nära relationer som präglades av en tydlig könsföreläggelse teoretisk utgångspunkt, där våld förstås som ett kontinuum av sexualiserade handlingar som syftar till och uttrycker kontroll och makt (jfr Wendt Höjer 2002; Nilsson 2009). Detta står i kontrast till tidigare dominerande förståelser av mäns våld mot kvinnor. I den utsträckning som mäns våld mot kvinnor tidigare debatterats förstods våldet först som ett privat problem och senare, under 1970- och 80-talet, som ett socialt, men könsneutralt, problem. Våldet sågs inte som en speciell typ av våld, utan fogades istället in i en neutral våldskategori där allt våld skulle förkastas och motverkas. På så sätt osynliggjordes kvinnors särskilda utsatthet (Wendt Höjer 2002). 1990-talets förståelse, grundad i ett könsföreläggelse teoretiskt synsätt, kom att präglade politiska och principiella ställningstaganden hos olika myndigheter. Denna förståelse av våld överensstämmer på många sätt med den som kvinnojour rörelsen fört fram. Enligt Steen (2003) har också rörelsen haft stort inflytande över tolkningen av mäns våld mot kvinnor. Den kunskap och de erfarenheter som genererats genom kvinnojour rörelsen har haft stor betydelse för den politiska debatten och utformningen av stöd och hjälpinsatser och även vissa lagförslag (Enander, Holmberg & Lindgren 2013). Jour rörelsen har haft en tydlig feministisk utgångspunkt: de båda riksorganisationerna Roks² och SKR beskriver sig som feministiska

² Jag använder mig av den förkortning som Roks använder idag. Tidigare förkortades förbundets namn med versaler, ROKS (Enander, Holmberg & Lindgren 2013).

organisationer och har utgångspunkten att våld i nära relationer handlar om maktrelationer och om mäns överordning i samhället (Eduards 2007).

Idag förefaller beskrivningen och förståelsen och konstruktionen av problematiken åter ha förändrats. Till exempel beskriver Mattsson (2011) en förändring där det könsneutrala begreppet våld i nära relationer i allt större utsträckning används som benämning istället för mäns våld mot kvinnor. Mattsson menar att denna könsneutrala tolkning har sin utgångspunkt i en mer komplex och dynamisk förståelse av relationer där det förekommer våld, ”där utgångspunkten är att våld kan utövas på många sätt och mellan både kvinnor och män och mot barn.” (Mattsson 2011:5). Denna utgångspunkt har fått genomslag inom socialt arbete. Nu när socialtjänsten blivit en betydligt mer central aktör har detta inneburit att allt fler verksamheter arbetar integrerat med både kvinnor, män och barn som lever eller har levt i relationer där det förekommit våld. Detta till skillnad mot tidigare då många verksamheter varit könsseparerade, det vill säga enbart arbetat med män eller kvinnor och barn, men samarbetat med varandra (Mattsson 2011). Att en förändring i talet om mäns våld mot kvinnor, och att de grupper och individer som omfattas av problematiken idag är bredare synliggörs även i den definition som den nationella samordnaren mot våld i nära relationer har använt sig av:

Det finns ingen enhetlig definition av vad som avses med våld i nära relationer. Vanligen brukar man dock prata om tre typer av våld: partnervåld, våld mot barn och hedersrelaterat våld och förtryck. (Nationell samordnare mot våld i nära relationer 2014)

Kön som kategori, som länge varit utgångspunkten för att förstå problematiken, är här inte en del av den övergripande definitionen och i citatet ovan framstår kön inte som en kategori som är avgörande för att förstå våldet. Westerstrand (2010) menar att förståelsen av våld som baseras på ett strukturellt könsmaktsperspektiv har blivit ifrågasatt och fått stå tillbaka till förmån för en mer fragmentarisk förståelse av våld. Till skillnad från den sammanhållna förståelsen av mäns våld mot kvinnor som det könsmaktssteoretiska perspektivet haft som utgångspunkt behandlas olika typer av våld i större utsträckning åtskilt från varandra. Till exempel separeras våld som sker i hemmet och av en närstående (inom ramen för en nära relation) från våld som utövas utanför hemmet och av en förövare som offret inte har någon relation till.

Det har alltså skett en förändring i talet om och förståelsen av mäns våld mot kvinnor, där de grupper och den problematik som omfattas har utvidgats och förändrats. Det politiska intresset för frågan och den politiska uppmärksamheten har varit stor och omfattande vilket har påverkat både förståelsen av problemet och det sociala arbetet som utförs kopplat till frågan. Här synliggörs hur konstruktioner av sociala problem är föränderliga och kontextberoende (jfr Meeuwisse & Swärd 2002, Loseke 2003). Men vad händer när förståelsen av mäns våld mot kvinnor förändras och vad innebär det för hur vi ser på våldsutsatta och våldsutövare? Det jag vill undersöka är vad den förändrade förståelsen av mäns våld mot kvinnor innebär för hur våldsutsatta och våldsutövare förstås och beskrivs. Vidare vill jag undersöka hur kön som kategori förstås i förhållande till våld. Detta kan med fördel studeras genom hur mäns våld mot kvinnor beskrivs och ”konstrueras” i politiska dokument. Här kan välfärdsstatens problemformuleringar, kategoriseringar, insatser och föreslagna lösningar analyseras. Slutet av 1980-talet beskrivs som den period då mäns våld mot kvinnor blir allt mer uppmärksammat i både offentlig politik såväl som inom forskningen. Det är också under denna period då det könsfaktsteoretiska perspektivet får allt mer genomslag (Steen 2003). Genom att undersöka hur mäns våld mot kvinnor beskrivs i offentliga politiska dokument under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet respektive i nutid kan konstruktioner av problematiken synliggöras och en jämförelse göras mellan de olika perioderna.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur konstruktionen av mäns våld mot kvinnor som socialt problem har förändrats mellan 1989-1995 och 2006-2012 och hur förändringen har påverkat konstruktionen av våldsutsatta och våldsutövare samt de åtgärder som föreslås.

1.3 Frågeställningar

Följande frågeställningar har väglett studien:

- På vilka sätt förstås kön i förhållande till våld under de olika perioderna?
- Hur beskrivs våldsutsatta och våldsutövare i de studerade dokumenten?
- Vilka lösningar och handlingsalternativ gällande mäns våld mot kvinnor återfinns i de studerade dokumenten?

1.4 Avgränsningar och begreppsdefinitioner

Ett centralt begrepp i uppsatsen är *våld*. Jag tar min utgångspunkt i Per Isdals (2001) definition av våld, som omfattar flera olika former av våld: fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt, latent våld och motvåld.³ Jag ser utifrån detta våld som ett komplext fenomen, som kan inrymma många typer av våldshandlingar. Jag förstår också våld som komplext utifrån att det kan ske i många olika kontexter. Det kan vara systematiskt och inrymma kontroll och makt men det kan också omfatta våldshandlingar som är ett resultat av konflikter och där makt och kontroll inte inbegrips (Johnson 2006). I uppsatsen är en utgångspunkt att våld bär på denna komplexitet och är mångfacetterat.

Det finns i dagsläget flera olika benämningar på det fenomen som är i fokus för denna uppsats. Några exempel är mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och partnervåld. I uppsatsen använder jag mig i huvudsak av begreppet *mäns våld mot kvinnor*. Denna benämning är den som är mest förekommande i de tidiga dokument som jag i uppsatsen studerat och jag har därför valt att ta detta begrepp som min utgångspunkt. Genom att använda det begrepp som var vanligast förekommande när problematiken började diskuteras kan den eventuella begreppsfrskjutning som ägt rum lättare synliggöras. Jag använder också mäns våld mot kvinnor för att det är detta som är mitt primära intresseområde och för att mäns våld är överrepresenterat. Begreppet utesluter inte att kvinnor kan utöva våld men synliggör att män står för en större del av det våld som är i fokus för uppsatsen. Att använda detta begrepp tydliggör att det jag vill undersöka i uppsatsen främst är det våld som kvinnor utsätts för, inte barn som blir våldsutsatta eller bevittnar våld eller mäns våldsutsatthet.

Det är värt att nämna att begreppet ibland används avseende allt våld som riktas mot kvinnor, även det våld där gärningsmannen och offret inte har någon relation till varandra (Se t.ex. Lundgren et al 2001). Merparten av detta våld utövas dock av en man som kvinnan har eller har haft en nära relation till och det är detta våld som vanligtvis är i fokus även när den bredare benämningen används (Wendt Höjer 2002), vilket också är fallet i denna uppsats.

I uppsatsen använder jag mig av begreppen *våldsutsatt* och *våldsutövare* snarare än *våldsoffer* och *våldsförövare*. I likhet med Mattsson (2010:19) menar jag att de senare begreppen är mer förknippade med mening och föreställningar om vem som är ett offer/förövare. Dessa begrepp

³ För en närmare definition av dessa våldsformer, se Isdal (2001).

är visserligen könsneutrala men enligt min uppfattning mer kopplade till kön och stereotypa föreställningar än begreppen våldsutsatt och våldsutövare. Begreppsparet förövare och offer kopplas även ofta samman med sexuella övergrepp och riskerar på så sätt att osynliggöra andra våldsövergrepp. Utifrån detta har jag valt att använda mig av de förra begreppen som jag anser på ett bättre sätt omfattar olika typer av våld.

2. Tidigare forskning

Forskning och kunskapsproduktion kring mäns våld mot kvinnor har vuxit fram parallellt med att problemet har lyfts fram som en politisk fråga. Intresset för att forska kring mäns våld mot kvinnor väcktes under 1980-talet för att under 1990-talet och därefter öka i stor utsträckning (Steen 2003, Nilsson 2009). Forskningsfältet är idag omfattande och det finns mycket forskning att tillgå, både nationell och internationell.

2.1 Med en feministisk utgångspunkt

Feministiska tolkningar av våld har i Sverige varit centrala inom fältet och har på flera sätt fått ett stort genomslag gällande hur våld mot kvinnor ska förstås och tolkas. Den feministiska utgångspunkten innebär att våldet ses som en konsekvens av ojämlika maktförhållanden mellan kvinnor och män i samhället (Mattsson 2011). Studier som haft denna utgångspunkt och som haft betydelse för fältet är till exempel Lundgren et al (2001), som genomförde den första omfångsundersökning i Sverige om mäns våld mot kvinnor. Denna brottsofferundersökning visade bland annat att 46 procent av kvinnorna blivit utsatt för fysiskt våld av en man efter 15 års ålder.⁴ I studien skriver författarna att undersökningen otvetydigt visar att mäns våld mot kvinnor är ett utbrett, frekvent och aktuellt problem. De menar också att det våld som sker inom sexuella relationer utgör ett för snävt perspektiv för att förstå problematiken då en stor del av de kvinnor som rapporterat utsatthet för våld inte blivit utsatt för våld i en parrelation. Även Lundgrens (2004) bok *Våldets normaliseringsprocess* har fått inflytande gällande hur mäns våld mot kvinnor förstås och tolkas. Begreppet normaliseringsprocess avser den process som sker, där våldet med tiden normaliseras, både av den våldsutsatta och av förövaren. Lundgren beskriver hur en förskjutning sker i relationen, där våldet kommer att accepteras mer och mer och där extrema handlingar så småningom kan

⁴ Denna siffra avser inte enbart våld från en närstående utan även bland annat sexuellt våld utanför parrelationer.

framstå som normala. I studien beskrivs också en växling mellan våld och värme som en viktig del i normaliseringsprocessen. Lundgrens (2004) forskning har fokuserat på att studera processerna som gör det svårt för våldsutsatta att lämna en våldsam relation medan Enander (2008) har studerat våldsutsatta kvinnors uppbrottsprocesser. Enander menar att det finns ett traumatiskt band som binder den våldsutsatta kvinnan till den förövande mannen och att det kan ta lång tid för kvinnan att bryta dessa. Enander visar att processen att lämna kan delas in i olika steg; bryta upp, bli fri och förstå. Denna process kan börja innan och avslutas långt efter den faktiska brytningen med den våldsutövande mannen. Enander visar också att bland de intervjuade kvinnorna, 49 stycken till antalet, finns en förståelse av männens våld som ett uttryck för patologi snarare än en feministisk förståelse. Kvinnorna tolkar inte mäns våld mot kvinnor som ett uttryck för ett patriarkalt samhälle där män är överordnade kvinnor. Även Hydén (1995) tar som utgångspunkt att mäns våld mot kvinnor har strukturella orsaker. Hon förespråkar dock att våldet ska ses som en social process och som en ”tvivelaktig äktenskaplig handling” (Hydén 1995:68). Hydén värjer sig från att helt utgå från ett strukturellt perspektiv och menar att det är viktigt att sätta relationen i centrum och att studera kvinnors självuppfattning och livsberättelser bortom offerrollen. Hydén menar också att våldsutsatta kvinnor använder sig av flera motståndsstrategier för att skydda sig mot våld men också för att göra motstånd.

Den feministiska förståelsen av mäns våld mot kvinnor har alltså varit tongivande och Steen (2003) visar i sin kunskapsöversikt att det funnits en dominerande diskurs som utgått från ett könskraftsteoretiskt perspektiv. Hon menar dock att det inom denna diskurs funnits flera olika perspektiv som konkurrerat med varandra. Steen beskriver hur forskare och andra aktörer, såsom kvinnojour rörelsen, kämpat om tolkningsföreträde kring hur mäns våld mot kvinnor ska förstås och definieras samt gällande begreppsdefinitioner. Steen (2003) presenterar tre olika idealtypiska synsätt kring mäns våld mot kvinnor som hon menar varit de som konkurrerat med varandra; ett *individinriktat* perspektiv, ett *strukturellt* perspektiv och ett *relationellt eller socialpsykologiskt* perspektiv. De forskare som Steen menar representerar de olika perspektiven placerar alla sin kunskapsproduktion inom en könskraftsteoretisk ram, de har en strukturell utgångspunkt men trots detta förstår och analyserar de våldet på olika sätt. Det har alltså funnits strider inom den diskurs som av många betraktats som den dominerande om hur mäns våld mot kvinnor ska förstås och definieras.

2.2 En konstruktion i förändring

Hur mäns våld mot kvinnor har konstruerats som problem har förändrats och flera studier har visat en föränderlighet gällande konstruktionen. På vilket sätt problemet har förståtts har skiftat med tiden och med diskursiva förändringar i samhället.

Wendt Höjers (2002) avhandling analyserar hur våldtäkt och våld mot kvinnor har hanterats inom det politiska systemet från 1930-tal fram till slutet av 1990-talet. I studien visar hon att det skett stora förändringar, både gällande hur problemet formuleras och vilka åtgärder som har föreslagits och genomförs. Wendt Höjer (2002) menar dock att trots dessa förändringar finns det en stabilitet i den offentliga politiken. Dels genom olika former av avpolitisering av frågan under den studerade perioden, till exempel genom att göras till en fråga om konsensus, enighet och samverkan. Dels genom att kvinnors erfarenheter och intressen görs osynliga eller formuleras som avvikande i förhållande till den manliga normen, exempelvis genom att kvinnors erfarenheter och krav tolkas som alltför subjektiva. Wendt Höjer menar att politiken gällande mäns våld mot kvinnor på vissa sätt upprätthållit mäns överordning och kvinnors underordning.

Nilsson (2009) beskriver i sin avhandling att våldtäkt, incest och mäns våld mot kvinnor sedan år 1975 fått större uppmärksamhet och numera betraktas som ett samhällsproblem. Enligt Nilsson har dock de reformer och förslag som tagit sin utgångspunkt i en könsmaktsteoretisk förståelse av våld provocerat och mött stort motstånd. Dessa perspektiv förstår våld mot kvinnor som sammanlänkat med makt. Samtidigt som kvinnor som grupp utpekats som offer sätts även gruppen män i fokus, som förövare. Nilsson menar att kampen mot mäns våld mot kvinnor i mångt och mycket har kommit att handla om vilka krav som varit möjliga att genomföra utan att mäns handlingsutrymme blivit alltför begränsat. Vidare menar hon att kampen för företräde gällande problemformuleringar har förts inom rådande maktramar och därmed inte utmanat dessa. På så sätt, enligt Nilsson, har de olika aktörerna, både från kvinnojour rörelsen och från statsmakten, bidragit till att reproducera maktbalansen inom det fält de velat förändra. Både Nilsson (2009) och Wendt Höjer (2002) problematiserar bilden av frågan mäns våld mot kvinnor. De både visar i sina studier att förändring och utveckling visserligen har skett gällande mäns våld mot kvinnor som politisk fråga men att maktordningen på många sätt förblivit stabil och oförändrad.

Murray och Powell (2009) samt Muehlenhard och Leigh (1999) visar att feministiska tolkningar av mäns våld mot kvinnor har haft inflytande men också stött på motstånd, i Australien respektive USA. Dessa beskrivningar påminner om den svenska forskningen på området. Murray och Powell (2009) och Muehlenhard och Leigh (1999) visar att kvinnorörelsen har haft inflytande gällande att definiera problematiken men att dessa feministiska utgångspunkter blivit ifrågasatta och mött motstånd.

2.3 Utmanande perspektiv på våld

På senare år har forskningen om mäns våld mot kvinnor vidgats då det kommit flera studier av specifika grupper av våldsutsatta kvinnor såväl som gällande förövare och barn. Till exempel har män satts alltmer i fokus.

Hearn (1998) har forskat kring våldsutövande mäns beskrivelse, förståelse och förklaringar kring sitt våldsutövande.⁵ Bland annat visar hans studie att de intervjuade männen många gånger förminskar sitt våldsutövande och att flera av dem rättfärdigade sitt våldsutövande med att deras kvinnliga partner till exempel varit otrogen eller inte skött hushållet. Hearn menar också att många män hade svårt att ta ansvar för sitt våld och helt eller delvis förnekade sitt våldsutövande eller på olika sätt hittade ursäkter eller förklaringar till detta. Sådana orsaker kunde vara missbruk eller egen våldsutsatthet i barndomen vilket fördes fram som anledningar till våldsutövandet. Gemensamt för många av männen är att deras berättelser om sitt våldsutövande är komplext och ofta innehåller både erkännande, förminskade och förklaringar till våldet.

Hearn menar att det är viktigt att synliggörandet av män som utövar våld riskerar att osynliggöra kvinnors våldsutsatthet. Han betonar vidare att det är viktigt att ett fokus på män som våldsutövare inte förminskar kvinnors upplevelser av våldsutsatthet utan syftar till att rikta fokus på och namnge problemet, det vill säga män som den vanligast förekommande utövaren av våld mot kvinnor och barn (Hearn 1998:5). Hearn's utgångspunkt är också att mäns våldsutövande, både mot kvinnor och gentemot andra män har sin grund i att män som

⁵ De män som ingick i Hearn's studie hade alla 1) definierat sina handlingar som våld mot kvinnor och/eller 2) befann sig inom en relevant verksamhet på grund av de erkänt eller anklagats för våld mot kvinnor eller på grund av att de var klienter inom en verksamhet som arbetar för att motverka mot våld mot kvinnor (Hearn 1998:45ff).

grupp är en grupp med makt. Utövande av våld förstås här som en strategi för att behålla och reproducera makt och överordning.

Lövestad och Kratz (2012) studie om våldsutsatthet är en av de första i sitt slag i Sverige då deras omfångsundersökning gäller både män och kvinnors våldsutsatthet och våldsutövande. Detta till skillnad från flertalet tidigare studier som främst tittat på mäns våld mot kvinnor. Enligt Lövestad och Kratz (2012) rapporterar fler män (11%) än kvinnor (8%) att de varit utsatta för våld av sin partner det senaste året. Våldet som män och kvinnor utsätts för ser dock olika ut. En högre andel kvinnor var utsatta för kontrollerande beteende och en högre andel av de våldsutsatta männen hade själva använt våld mot sin partner, jämfört med de våldsutsatta kvinnorna. Kvinnorna rapporterade också i högre grad utsatthet för sexuellt våld och grovt våld, exempelvis stryptag. Författarna menar att resultaten visar att utsatthet för våld och våldsutövande är ungefär lika vanligt bland män och kvinnor. De menar att det förefaller vara en jämvikt mellan könen men att ytterligare studier behövs eftersom studien inte visar något om motiven till våldet. Bilden av män och kvinnor som relativt lika våldsutsatta bekräftas i studien *Våld och hälsa* (Nationellt centrum för kvinnofrid 2014). Denna prevalensstudie visar dock att män står för den absolut största delen av det våld som både kvinnor och män utsätts för. Dessutom visar den att det våld som kvinnor utsätts för är grövre och också får allvarigare konsekvenser jämfört med det våld som män utsätts för.

Också Dutton (2012) har lyft upp mäns utsatthet för våld i nära relationer. Han vänder sig mot det feministiska perspektivet och menar att våld i nära relationer är ett uttryck för dysfunktionell konfliktlösning eller psykopatologi. Vidare argumenterar Dutton (2006) för att män utsätts för våld i lika stor utsträckning som kvinnor, att våldet mot kvinnor inte är grövre än våldet mot män samt att kvinnors våldsutövning inte främst sker som självförsvar (Dutton 2006:129). Även Archer (2002) drar liknande slutsatser, och menar att män och kvinnor utövar våld i princip lika stor utsträckning. Archer (2002) menar dock att män oftare utövar grövre våld, såsom strypning medan kvinnor oftare använder till exempel sparkar. I en svensk kontext bekräftas detta av den kartläggning som Brottsförebyggande rådet gjort om brott i nära relationer. Deras studie visar att risken att utsättas för dödligt våld av sin nuvarande eller före detta partner är även större för kvinnor jämfört med män. Dessutom har de kvinnor som utövar dödligt våld mot män i större utsträckning själva varit utsatta för våld och hot (BRÅ 2014:88ff).

Forskningsfältet har på senare år också präglats av en debatt mellan ett feministiskt perspektiv och ett så kallat familjevåldsperspektiv (Se t.ex. Mattsson 2011, Lövestad & Krantz 2012). Förespråkare för ett familjevåldsperspektiv menar att både män och kvinnor utövar våld i nära relationer och våldet tolkas i relationella termer snarare än termer av makt, såsom i feministisk forskning (Mattsson 2011). Kortfattat kan sägas att familjevåldsforskningen menar att våldet är symmetriskt mellan könen, att både män och kvinnor använder våld, medan feministiska forskare menar att våldet är asymmetriskt,⁶ att det främst är män som utövar våld och att kvinnor mestadels utövar våld i självförsvar (Lövestad & Krantz 2012).

Johnson (2006) vänder sig mot vad han menar vara en ensidig uppdelning avseende om våldet är könssymmetriskt eller inte. Johnson menar även att de skilda resultat och slutsatser som familjevåldsforskare och feministiska forskare gör beror på att deras studier bygger på material som skiljer sig åt. Den feministiska forskningen har främst använt sig av material från myndigheter, socialtjänst, polis och liknande medan familjevåldsforskningen hämtar sin empiri från enkätundersökningar med representativt urval. Johnson visar att dessa två olika typer av material belyser olika typer av våld. Johnson (2006) lyfter fram vikten av att tala om att det finns flera olika typer av våld och att det är viktigt att särskilja dessa. Johnson skiljer på olika typer av våld i nära relationer; *intim terror*, *våldsamt motstånd*, *situationsbetingat parvåld* och *ömsesidig våldsamt kontroll*.⁷ Enligt Johnson är det viktigt att förhålla sig till aspekter avseende makt och kontroll för att förstå våldsrelationer och hans indelning tar sin utgångspunkt i huruvida det förekommer kontrollerande beteende i våldsrelationen. Enligt Johnson är det i heterosexuella förhållanden nästan uteslutande män som utövar det han kallar intim terror, vilket innebär att förövaren utövar både våld och kontroll medan den våldsutsatta inte gör detta. I våldsamma relationer där makt och kontroll inte förekommer är våldet snarare ett resultat av en upptrappning av konflikter och där är både män och kvinnor delaktiga.

⁶ På engelska används begreppen *gender symmetry* och *gender asymmetry*.

⁷ Egen översättning. Se Johnson (2006) för originalbegreppen.

3. Teoretiska utgångspunkter

3.1 En socialkonstruktionistisk utgångspunkt

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i att det som vi i vardagligt tal kallar verkligheten är sociala konstruktioner. Den övergripande utgångspunkten för socialkonstruktionismen⁸ är att vår verklighetsbild konstrueras i och genom sociala relationer människor emellan. När vi interagerar med varandra typifierar, det vill säga kategoriserar, vi oss själva och varandra på olika sätt, till exempel som kvinna, svarthårig, ingenjör, homosexuell. Detta påverkar i sin tur interaktionen oss emellan (Berger & Luckmann 1998:41ff). Det är inte bara individer som vi konstruerar genom interaktion utan också normer, den sociala ordningen och samhällsstrukturen. Även det som vi betraktar som sociala problem är något som vi konstruerar. Genom att individer sinsemellan vanemässigt typifierar roller, ett fenomen eller handlingsmönster som givna, återskapas dessa och blir *institutionaliserade*. Att något blir en institution, innebär enligt Berger och Luckmann, att det förutsätts att vissa handlingar ska utföras på specifika sätt och av vissa aktörer (Berger & Luckmann 1998:70). Till exempel finns inom socialtjänsten specifika regler och normer för hur ett ärende ska handläggas samt vilka målgrupper som denna institution ska ansvara för. En institution kan vara mer ”fasta” företeelser, likt socialtjänsten, men även beteenden och vanor i samband med vissa handlingar, såsom hur vi beter oss när vi väntar på vår tur i mataffären. Dessa typifieringar, institutioner, skiljer sig mellan olika sammanhang och samhällen. Genom institutionaliseringen utsätts vi för social kontroll, till exempel genom att vissa handlingar definieras som brottsliga (Alvesson & Sköldberg 2008:86). Att ensamstående kvinnor ännu inte har rätt att få barn genom inseminering (Dir. 2013:70) är ännu ett exempel på hur normer institutionaliseras, i detta fall som gränser för familjebildning.

De sociala institutionerna finns innan vi föds och vi uppfattar dem som givna av naturen i meningen att de existerar oberoende av enskilda individers vilja (Sahlin 2002). Våra konstruktioner av omvärlden skapar förutsättningar för hur vi kan handla och sätter ramar för hur människor kan agera och är således förknippade med maktrelationer.

Även om verkligheten är konstruerad så blir de kategorier och institutioner som konstrueras stabila eftersom vi tar dem för givna. När vi gör detta framstår de som oföränderliga och

⁸ Jag använder mig, i likhet med Alvesson och Sköldberg (2008:82) av begreppet socialkonstruktionism istället för socialkonstruktivism. Detta eftersom socialkonstruktivism i större utsträckning associeras med mer positivistiska riktningar (Jfr Burr 2003:19).

etablerade trots att förändring är möjlig (Berger & Luckmann 1998:75). Detta betyder att företeelser och fenomen, till exempel kärnfamiljen, framstår som givna av naturen och att andra familjekonstellationer ses som avvikande och inte lika önskvärda.

En viktig utgångspunkt inom socialkonstruktionismen är att språket, hur vi talar, benämner och kommunicerar om saker, inte återger verkligheten direkt. Språket och vår språkanvändning bidrar till att forma den sociala verkligheten och ses alltså inte som en spegling av en redan existerande verklighet (Bergström & Boréus 2005). Med hänsyn till denna utgångspunkt är det viktigt att studera språket och hur vi benämner och pratar om saker och ting.

3.1.1 Konstruktion av sociala problem

I enlighet med denna utgångspunkt betraktar jag sociala problem som konstruerade och föränderliga. Vad vi betraktar som ett socialt problem är beroende av vilken historisk och kulturell kontext som vi befinner oss inom (Loseke 2003). Flera olika instanser och aktörer i samhället bidrar aktivt till konstruktionen av sociala problem och i förlängningen i hur dessa ska åtgärdas (Meeuwisse & Swärd 2002). Loseke (2003:26f) menar att sociala problem definieras som sådana utifrån att någon eller några, så kallade *claims-makers*, framgångsrikt gör anspråk på att ett fenomen ska definieras som ett sådant. Claims-makers kan till exempel vara en grupp aktivister, forskare, politiker och media (Loseke2003:38ff). Dessa anspråk, *claims*, kan vara både verbala, visuella och utgöras av handlingar och syftar till att övertyga en publik, till exempel statsmakten, om att ett fenomen är problematiskt, vanligt förekommande och som kan och bör förändras. Dessa processer, där sociala problem och dess aktörer konstrueras, innebär ofta en förenkling av komplexa situationer och företeelser (Loseke 2003:93).

Precis som sociala problem konstrueras, konstrueras också aktörer som berörs av en problematik. Enligt Loseke (2003:77ff) hänger dessa processer ihop med vad och vilka vi betraktar som värdiga vår sympati och hjälp i en specifik kontext. Enligt Loseke finns ett antal olika strategier för att konstruera en individ eller grupp som *ett värdigt offer*, det vill säga en person eller grupp som förtjänar vår uppmärksamhet och vårt stöd. Hon menar att offer för sociala problem kan konstrueras på olika sätt: som lidande, som vem som helst och som oskyldiga. Offer kan också konstrueras genom att offren görs ”personliga”, det vill säga genom narrativ från människor som påverkas av ett visst fenomen eller problem. Christie

(2001) använder sig av begreppet *idealt offer* för att beskriva hur brottsoffer får fullständig och legitim status som offer eller inte. Begreppet innebär att ett brottsoffer måste uppfylla ett antal kriterier och egenskaper för att betraktas som ett idealt offer. Några av dessa egenskaper är att offret ska vara svagt, befinner sig på en plats som denne inte kan klandras för och att offret gör något denne inte kan klandras för. På så sätt är en gammal kvinna som rånas på eftermiddagen på väg från banken ett mer idealt offer än en berusad man som blir rånad på krogen. Att det första scenariot väcker vår sympati är mer troligt än att det andra gör det. Ett idealt offer, enligt Christies teori är ovanligt men är trots detta en måttstock för hur brottsoffer bemöts och bedöms. Till exempel, menar Christie att kvinnor med missbruksproblematik bedöms annorlunda jämfört med kvinnor som blir utsatta för överfallsvåldtäkter av män de inte har någon relation till. De förra blir i högre grad ifrågasatta och anses till viss del ha sig själv att skylla. Dessa konstruktioner påverkas alltså också av vilka normer och föreställningar som finns om olika grupper och kategorier.

Loseke (2003) menar att det är lättare att få sympatier för offer från privilegierade grupper jämfört med grupper som i större utsträckning kategoriseras som avvikande. Konstruktionen av ett offer för hänger ihop med konstruktionen av orsaken eller förövaren, det vill säga exempelvis personer, grupper eller strukturer som är orsaken till ett problem. Enligt Loseke hamnar konstruktionen av förövaren ofta i skymundan när claims-makers gör anspråk på att en företeelse ska betraktas som ett problem. Ofta är det mer framgångsrikt att prata om de utsatta för ett problem, till exempel våldsutsatta kvinnor, eftersom detta lättare skapar uppmärksamhet runt ett problem. Samtidigt, även kategorier som exempelvis våldsutövare, konstrueras genom den process när vi talar, skriver och diskuterar kring en problematik och på vilket sätt vi gör detta (Hydén 2002).

En kritik som ibland riktas mot socialkonstruktionistisk forskning om sociala problem är att den kritiska granskningen av hur sociala problem konstrueras kan tolkas som att problemet inte existerar, som att sociala problem förnekas eller negligeras (Sahlin 2002). Jag vill dock framhålla att denna ansats inte betyder att jag menar att mäns våld mot kvinnor inte är ett problem som påverkar människor. Att företeelser är socialt konstruerade innebär inte att de inte får konsekvenser för människor. När människor definierar ett fenomen som verkligt blir det också verkligt i sina konsekvenser (Jönson 2010).⁹ Jag håller också med Sahlin (2002:129) som pekar på att socialkonstruktionistiska studier kan verka emanciperande

⁹ Denna tes brukar kallas Thomasteoremet (Sohlberg & Sohlberg 2001).

eftersom de kan synliggöra normer kring ett fenomen och möjliggöra nya sätt att förstå ett socialt problem och på så sätt öppna upp för nya handlingsalternativ.

3.2 Att göra kön

I arbetet med uppsatsen är kön en viktig kategori för att förstå materialet och använts som begrepp för att analysera empirin. Även kön förstår jag som något som är socialt konstruerat, något som vi konstruerar genom vardagliga handlingar och genom interaktion med varandra. West och Zimmerman (1987) använder sig av begreppet ”doing gender”, att göra kön, gällande de praktiker genom vilka kön konstrueras. Enligt West och Zimmerman (1978) är kön inte en egenskap individer innehar utan ett resultat av konstruktioner i specifika situationer och kontexter. West och Zimmerman menar att detta ”görande” av kön är något som vi kontinuerligt gör, själva och i interaktion med andra och att vi genom detta ”görande” skapar skillnader mellan män och kvinnor, pojkar och flickor. Vissa handlingar och egenskaper konstrueras som ”manliga” och andra som ”kvinnliga”. Skillnader mellan män och kvinnor som konstrueras genom denna process blir då sedda som naturliga, normala och grundläggande. Dessa konstruerade skillnader fungerar sedan för att stärka de ”väsentliga” skillnaderna mellan män och kvinnor och kan få status som ”objektiva fakta” (West & Zimmerman 1978). Människor beter sig också i stor utsträckning som de förväntas göra och på så sätt får vi ”skillnaderna” mellan män och kvinnor bekräftade varje dag eftersom kvinnor och män handlar och beter sig som de förväntas göra utifrån sitt kön (Eduards 2002).

Som jag nämnt ovan innebär det sociala samspelet människor emellan att vi kategoriserar varandra och beroende på kontext kan olika kategorier, eller ”roller” vara framträdande. Som individer har vi många olika sociala identiteter som kan framhävas eller nedtonas, beroende på vilken situation vi befinner oss i. Jag kan till exempel tillhöra kategorier som kvinna, Malmöbo, socionom, pendlare, feminist. Människor kan vara många olika saker för olika personer, eller också olika saker för en och samma person vid olika tillfällen. Men kön är något som vi alltid har med oss och som alltid spelar roll för oss (West & Zimmerman 1978).

West och Zimmerman (1978) lyfter fram att görandet av kön är sammankopplat med makt. De menar att när skillnader mellan män och kvinnor konstrueras som naturliga och essentiella innebär att den samhällliga ordningen ses som ett resultat av dessa skillnader, ett resultat av den ”naturliga ordningen”. Mäns överordning och kvinnors underordning framstår då som en

naturlig konsekvens, inte som något som upprätthålls av sociala konstruktioner. När vi gör kön upprätthåller och reproducerar vi samtidigt de förhållanden i samhället som bygger på skillnader mellan könen vilka sätter gränser för vad män respektive kvinnor har möjlighet att göra. Hydén (2002) menar att de konstruktioner och föreställningar som finns i samhället kring kön, om kvinnligt och manligt, också påverkar hur vi konstruerar våldsutsatta och våldsutövare. Könrollerna, där förenklat uttryckt mannen och kvinnan i mångt och mycket ses som motpoler, påverkar vem vi ser som utsatt för våld respektive utövare av våld. Kvinnlighet länkas till en offerposition medan manlighet kopplas till en förövarposition. Hydén (2002) menar att dessa föreställningar låser in kvinnor i en offerposition som lämnar lite utrymme till variation och komplexitet.

Detta påminner om Foucaults tal om subjektpositioner, vilket innebär att olika positioner som konstrueras genom diskurser sätter ramar för vad som betraktas som legitima sätt att tala och handla för olika människor i specifika kontexter. Subjektpositioner, till exempel våldsutsatt kvinna, är förknippade med vissa förväntningar och påverkar på så sätt potentiella subjekt hur dessa ska handla (Carbin 2010:42f).

4. Metod och tillvägagångssätt

4.1 Val av metod

För att besvara mitt syfte och mina frågeställningar har jag genomfört en dokumentanalys. Då mitt intresseområde främst är övergripande konstruktioner av mäns våld mot kvinnor framstår politiska dokument som relevanta att studera. Att studera statliga utredningar, propositioner och skrivelser gör det möjligt att analysera statsmaktens syn och övergripande föreställningar som finns i samhället om olika företeelser och politikområden (Bergström & Boréus 2005). Valet att analysera dokument grundar sig också i min socialkonstruktionistiska ansats. Utifrån denna utgångspunkt är språket angeläget att studera eftersom språket har en viktig roll i hur våra identiteter, vår omvärld och sociala relationer skapas och förändras. Att studera och analysera olika språkliga uttryck kan således ge oss en ökad förståelse för den sociala verkligheten (Lundin 2008). Utifrån mina teoretiska utgångspunkter ser jag inte de texter som jag studerar som avspeglingar av verkligheten. Texter, eller dokument, kan inte ses som

direkta representationer av en bakomliggande verklighet utan är en del av språket som skapar och konstituerar verkligheten (Eldén 2005).

En dokumentanalys kan innebära flera olika typer av studier och tillvägagångssätt, exempelvis gällande vilka dokument som studeras och hur dessa betraktas (May 2011). Jag har tagit utgångspunkt i Jönsons (2010) perspektivanalys, som är en ansats för att analysera hur sociala problem konstrueras i olika kontexter. Perspektivanalysen kan beskrivas som ett analyschema med utgångspunkt i ett antal olika problemfrågor och har varit vägledande för hur jag har tagit mig an empirin.

Denna ansats liknar det May (2011:250) kallar ett kritiskt-analytiskt perspektiv. Detta tillvägagångssätt studerar hur dokument konstruerar de företeelser som beskrivs, hur andra potentiella förklaringar och förståelser utesluts genom att verkligheten tolkas på ett speciellt sätt. Genom denna typ av analys undersöks hur dokumentet eller texten ”försöker ta makten över den sociala värld som den beskriver.” (May 2011:250).

Jag har utgått från perspektivanalysens analyschema när jag analyserat empirin men inte använt det i sin helhet. Fokus har legat på områden som berör konsekvenser, aktörer och roller, lösningar och karaktär.

En kritik som ibland riktas mot dokumentanalys som metod är att den saknar klar avgränsning, till skillnad från vissa andra metoder. Hur en analys har genomförts och på vilket sätt dokumenten använts kan ibland vara oklart för läsaren (May 2011). Samtidigt är detta en kritik som ibland riktas mot kvalitativ forskning överlag och som kan härledas till debatten om fördelar och nackdelar med kvalitativa respektive kvantitativa metoder. Alvesson och Sköldberg (2008) lyfter fram vikten av reflekterande forskning där tydlighet gällande metodval och utgångspunkter är viktiga delar för att genomföra kvalitativa studier med god kvalitet. Mitt användande av Jönsons (2010) perspektivanalys är en strategi både för att förenkla genomförandet av analysen men också för att modellen tydliggör för läsaren hur jag har gått tillväga.

4.2 Det empiriska materialet

Jag har valt att fördjupa min studie under två perioder, 1989 till 1995 och 2006 till 2012. De texter som jag studerat består främst av statliga utredningar och propositioner men även två kommittédirektiv och en regeringsskrivelse, vilka presenteras i tabell 1.

Tabell 1. Översikt av de dokument som utgör uppsatsens empiri

Den första perioden, 1989 -1995	Den andra perioden, 2006 -2012
<ul style="list-style-type: none"> • Proposition 1989/90:158 Om utvidgad rätt till målsägandebiträde, m.m. • Proposition 1990/91: 113 Om en ny jämställdhetslag m.m. • Kommittédirektiv 1993:88 Kommission om våld mot kvinnor • SOU 1995:60 Kvinnofrid, Del A – huvudbetänkande av Kvinnovaldscommissionen 	<ul style="list-style-type: none"> • SOU 2006:65 Att ta ansvar för sina insatser – Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor • Proposition 2006/07:38 Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor • Regeringens skrivelse 2007/08:39 Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer • Proposition 2012/13:186 Ökade möjligheter att förebygga våld i nära relationer • Kommittédirektiv 2012:38 En nationell samordnare mot våld i nära relationer

Vid inläsning på området framstår början av 1990-talet som en viktig period, då flera satsningar inom området görs från regeringens sida och området börjar beforskas i större omfattning (Steen 2003). Det är också under denna period, år 1993, som FNs deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor antogs, vilket är ett viktigt internationellt dokument gällande bland annat definitionen av mäns våld mot kvinnor och våldets orsaker (UN 1993). Flera forskare menar också att perioden är viktigt eftersom det är här som det könsföreläggande perspektivet får genomslag i den offentliga politiken vilket i stor utsträckning påverkat samhällets förhållningssätt till problematiken (jfr Steen 2003, Wendt Höjer 2002). Att jämföra denna period med den andra perioden, 2006-2012, grundar sig i att jag ville ta reda på hur det ser ut idag. Dessutom har många av de studier som undersökt konstruktioner av våld tittat på tiden fram till åren runt 2000 (jfr Wendt Höjer 2002, Nilsson 2009).

Jag har valt att inkludera en regeringsskrivelsen *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* i materialet eftersom denna stakat ut riktningen för de åtgärder och insatser som regeringen har gjort inom området de senaste åren. Kommittédirektiven har jag bedömt som viktiga eftersom det är i direktiven som regeringen har möjlighet att styra vilket fokus en statlig utredning ska ha och således påverkat vad som kommer att innefattas i denna. Jag har använt alla dokument i sin helhet förutom Prop. 1990/91: 113, *Om en ny jämställdhetslag m.m.*, där jag enbart analyserat de delar som handlar om mäns våld mot kvinnor, då dokumentet i sin helhet inte varit relevant för uppsatsen.

4.3 Urval

Då mitt intresseområde främst är de övergripande konstruktionerna av mäns våld mot kvinnor har jag utifrån detta valt att titta på offentliga politiska dokument. Att studera statliga utredningar, propositioner och skrivelser gör det möjligt att analysera statsmaktens syn och den förståelse som staten vill göra gällande. Att också inkludera propositioner i urvalet ger också möjlighet att förstå vilka idéer och föreställningar som ligger till grund för lagstiftning (Bergström & Boréus 2005). Intresset för den övergripande politiska formuleringen är också anledningen till att jag valt bort att titta på motioner, vilka mer synliggör enskilda aktörers synpunkter (jfr Wendt Höjer 2002:20).

Detta urval innebär en begränsning då jag inte primärt kommer fånga de spänningar som funnits i den politiska diskursen om hur mäns våld mot kvinnor ska förstås och som även påverkat konstruktionen av mäns våld mot kvinnor som socialt problem. Hade jag också tittat på exempelvis motioner, debattartiklar, nyhetsartiklar och dokument från kvinnojour rörelsen hade jag kunnat få en bredare bild av hur olika aktörer kämpat om tolkningsföreträde. Att även titta på andra dokument hade dock genererat ett alltför stort material utifrån uppsatsens omfattning, då mäns våld mot kvinnor är ett omskrivet område.¹⁰ Dessutom skulle detta gått utanför uppsatsens syfte, eftersom det är den övergripande politiska förståelsen som är uppsatsens huvudsakliga fokus. Inledningsvis var min tanke att enbart analysera hur konstruktionen av mäns våld mot kvinnor ser ut i nutid men jag valde senare att jämföra två olika tidsperioder. Ett komparativt perspektiv ger möjlighet att se variationer av det som vi i

¹⁰ En sökning på databasen Retriver (fd. Mediearkivet), som listar tryckt material från dagstidningar och magasin, genererade 8818 träffar i svensk tryckt media mellan 1989 och 2013. (Hämtad från <http://retweb05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/services/archive.html>) 2013-10-28

dagsläget tar för givet och vilka utsagor som kvalificerat sig som sanna och verkliga gällande mäns våld mot kvinnor (Börjesson & Palmblad 2007). Detta eftersom ett komparativt perspektiv underlättar en distansering från studieobjektet och gör det lättare att ifrågasätta det som framstår som självklart (Winther Jörgensen & Phillips 1999).

4.3.1 Urvalsförfarande

För att identifiera möjliga texter att analysera har jag sökt på Riksdagens hemsida¹¹, där propositioner, statliga utredningar och andra dokument finns samlade. Jag har där använt mig av flera olika sökord¹² för att hitta relevant material. Därefter har jag gått igenom sökresultaten för att hitta dokument vars huvudsakliga innehåll berör uppsatsens intresseområde.¹³ Jag valde sedan ut de dokument som haft mäns våld mot kvinnor som väsentligt fokus. Ytterligare ett tillvägagångssätt som jag använt mig av är att titta efter vilka dokument som finns refererade i det material jag studerat. På så sätt kunde jag identifiera ytterligare dokument som föreföll relevanta.

Materialet från de båda perioderna är inte helt lika, dokumenten från de olika perioderna skiljer sig åt gällande omfattning och typ. I urvalet av dokument har jag strävat efter en jämvikt mellan de olika tidsperioderna med samma utformning och omfattning för de båda perioderna. Det visade sig dock inte vara helt enkelt eftersom de dokument som producerats under de båda perioderna skiljer sig åt. En så omfattande utredning som Kvinnofrid (SOU 1995:60) har till exempel inte gjorts under den sena perioden. Utifrån detta valde jag att också använda mig av den handlingsplan (skr. 2007/08:39) för att komplettera de propositioner och utredningar som gjorts under den sena perioden. Min bedömning är att skrivelsen fått stort inflytande på politiken och insatserna gällande mäns våld mot kvinnor och på så sätt var viktig att ta med (Jfr Enander, Holmberg & Lindgren 2013).

4.4 Bearbetning av material

Det empiriska materialet som jag har valt ut har systematiskt analyserats med utgångspunkt i uppsatsens syfte och frågeställningar. Jag utgick från Jönsons (2010) analyschema när jag

¹¹ www.riksdagen.se

¹² De sökord jag använt mig av är: Mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, sexuellt våld, kvinnofrid, kvinnovåld

¹³ Ett flertal dokument behandlade helt andra områden men kom ändå upp under sökningarna. Ett exempel är SOU 2013:19 *Mer glädje för pengarna* som handlar om brottslighet i samband med idrottsevenemang.

började läsa mina texter för att på så sätt få hjälp att hitta frågor att ställa till texten. I tabellen nedan finns analyschemat presenterat, de delar som jag främst använt mig av är markerade.

Tabell 2. Jönsons (2010:26) analyschema,

Problemkomponent	Frågor
Karaktär	Vad för slags problem är det? Var är det lokaliserat? Har problemet en "kärna", någon bärande idé?
Orsaker	Vilka orsaker anges? En eller flera sammanhängande orsaker?
Konsekvenser och omfattning	Vilka slags skador och olägenheter beskrivs? Anses problemet vara litet och avgränsat eller stort?
Historia och utveckling	Hur beskrivs uppkomst, upptäckt, utveckling och framtid?
Lösningar	Vilka förslag till lösningar ges och vem anses vara lämplig och/eller ansvarig att lösa problemet?
Aktörer (drama och roller)	Vilka är problemets huvudsakliga aktörer? Förekommer (dramatiserande) utpekande av offer/stackare, skurkar, räddare, publik?
Illustrationer och exempel	Vilka metaforer, bärande begrepp, typfallsberättelser, slagord och ikoner används när problemet beskrivs? Hur personifieras problemet?

De frågor som jag utgick från var; Vilka är utgångspunkterna för hur problemet beskrivs? Hur beskrivs våldsutsatta respektive förövare? Vilka förslag till lösningar framhålls? Vilka typer av insatser beskrivs som relevanta? Finns möjliga lösningar som inte benämns? Utöver de frågor som genererades med hjälp av analyschemat har jag också tittat på hur manligt och kvinnligt beskrivs i dokumenten. Bland annat utifrån frågan hur kön finns representerat i förhållande till beskrivningar av våldsutsatt och våldsutövare. Med hjälp av dessa frågor påbörjade jag läsningen av dokumenten och de blev en ram att förhålla sig till. Flera av de dokument som ingår i mitt material är omfattande och det var till stor hjälp i den inledande läsningen att ha analyschemat och nämnda frågeställningar till hjälp för att strukturerat

kunna påbörja analysen. Bryman (2012) beskriver också detta tillvägagångssätt som viktigt för att kunna genomföra en strukturerad analys som blir lätt för läsaren att följa. Att närma mig empirin har med frågorna som utgångspunkt underlättade också för mig att på ett tydligt sätt förhålla mig till min förförståelse och tidigare kunskap.

Från början var min tanke att ha ett bredare perspektiv, att undersöka hur mäns våld mot kvinnor beskrevs och förstods som socialt problem. Under arbetets gång kom nya, mer avgränsade frågeställningar, fram vilka jag ovan redogjort för. Att en förändring skett finns flera studier som framhåller (se t.ex. Nilsson 2009, Wendt Höjer 2002) och jag intresserade mig istället för vilka följder som dessa förändringar inneburit och valde att fokusera på dessa frågeställningar istället.

Analysarbetet kan inte beskrivas som ett linjärt arbete, arbetsprocessen har snarare präglats av ett reflexivt förhållningssätt där jag gått fram och tillbaka mellan de olika texterna. Kodningen och tematiseringen av materialet har gett upphov till nya frågor som jag sedan använt när jag återigen tittat på materialet. Jag läste först allt material i sin helhet en gång för att sedan gå tillbaka och återigen läsa materialet, framförallt utifrån de delar och frågeställningar som visat sig särskilt relevanta. Med hjälp av de frågor som jag ställde till texten kunde jag identifiera vissa teman som jag sedan haft med mig när jag återigen läst och analyserat materialet. Med hjälp av dessa teman kunde jag sortera och strukturera bland de olika delarna av empirin. Dessa teman är de som sedan legat till grund för de olika kapitlen i analysavsnittet. Med den begreppsapparat som Bryman (2012) använder skulle detta tillvägagångssättet kunna kallas en kvalitativ innehållsanalys av dokumenten. Bryman (2012:557ff) beskriver detta sätt att bearbeta material som en reflexiv process där teman och frågeställningar förväntas förfinas och nya sådana tillkomma under analysens gång. Målet med detta tillvägagångssätt är att göra en systematisk, men inte rigid, analys av materialet.

4.5 Studiens trovärdighet och min förförståelse

Det socialkonstruktionistiska angreppssättet betyder inte bara specifika ontologiska och epistemologiska antaganden utan får också följder för hur forskningskvalité bedöms. Att värdera socialkonstruktionistiska studier efter klassiska, positivistiska, definitioner av validitet och generaliserbarhet blir svårt eftersom dessa studier inte strävar efter att identifiera ”objektiv fakta” eller sanning och inte heller gör något universalitetsanspråk. Att sträva efter objektivitet i traditionell vetenskaplig mening är i denna studie inte relevant eftersom den

socialkonstruktionistiska utgångspunkten innebär att objektivitet ses som en omöjlighet. Vi ser på världen utifrån ett specifikt perspektiv vilket påverkar våra utgångspunkter och vilka frågor vi ställer och i förlängningen betyder detta att den kunskap vi skapar är tillfällig och avhängig historiska och kulturella kontexter (Burr 2003). De slutsatser som jag kommer fram till i uppsatsen är påverkad både av min position som forskare, de perspektiv jag väljer att ha som fokus samt det empiriska urvalet. Uppsatsens resultat är således inte den enda möjliga framställningen av fenomenet (Winther Jørgensen & Phillips 1999). Detta betyder dock inte att det inte går, eller är viktigt, att bedöma och diskutera kvalitét gällande denna typ av studier (jfr Jacobsson 2008).

Även om jag inte tror på objektivitet är trovärdighet i analysen viktigt. Något som ofta lyfts fram som viktigt i kvalitativa studier är transparens, att forskarens överväganden och tillvägagångssätt noggrant redovisas för läsaren. På så sätt får läsaren möjlighet att bedöma hur analysen gått till och större möjlighet att värdera denna (Winther Jørgensen & Phillips 1999). Min strävan i arbetet med uppsatsen har varit att genomgående och grundligt redogöra för de metodologiska överväganden och val som jag gjort och på så vis skapa transparens och trovärdighet. Begreppet tangerar ett annat begrepp, reflexivitet, som Esseveld (2008) lyfter fram som viktigt för forskningsprocessen. Esseveld (2008) menar att utgångspunkten för ett reflexivt förhållningssätt är att ifrågasätta antaganden om samhällsvetenskaplig kunskap och att all kunskapsproduktion påverkas av forskarens kulturella, sociala och historiska kontexter. Forskarens perspektiv och position påverkar således forskningen, till exempel genom hur denne interagerar och intervenerar med fältet och deltagare, vilket är viktigt att synliggöra och reflektera kring. Utöver öppenhet kring metodval och bearbetning av empiriskt material anser jag också att det är en viktig del för att skapa trovärdighet att i analysarbetet kontinuerligt söka efter likheter, kontraster och överraskningar. I läsningen av materialet har jag genomgående strävat efter att testa olika perspektiv och utmana min förförståelse. En viktig del i detta arbetet har varit att ”läsa och läsa om” för på så sätt inte hasta fram analysen för snabbt.

Jag har länge haft ett intresse för frågor som berör mäns våld mot kvinnor vilket är anledningen till att jag valt detta som ämne för min uppsats. Som yrkesverksam socionom har jag jobbat på ett skyddat boende för våldsutsatta kvinnor. Jag har också arbetat som projektassistent i en forskningsstudie om socialarbetares kunskapsanvändning gällande våld i nära relationer. Utifrån dessa erfarenheter har jag sedan tidigare en förförståelse och kunskap

om mäns våld mot kvinnor. Denna kunskap handlar dock främst om praktiskt arbete med våldsutsatta kvinnor samt vilken kunskap som används i verksamheter som på ett eller annat sätt möter våldsutsatta och våldsutövare. Min praktiska erfarenhet gör att jag förstår våld som något komplext, men också att kvinnor är särskilt utsatta. Min utgångspunkt är att våld i nära relationer är ett komplext fenomen som inte går att förstå som enbart mäns våld mot kvinnor, även män kan vara våldsutsatta och kvinnor kan utöva våld. Våld i nära relationer är ett strukturellt problem som samtidigt också innehåller variationer utifrån individer. Att förhålla mig till dessa två perspektiv har varit viktigt i mitt analysarbete och i min läsning av materialet. Till exempel har jag under arbetet hela tiden ansträngt mig för att se och förhålla mig till även annat våld än det som jag främst mött i mitt praktiska arbete, vilket nästan uteslutande varit kvinnor som blivit utsatta för våld av en man.

4.6 Etiska överväganden

Trots att jag i denna uppsats använt mig av offentliga politiska dokument finns skäl att göra vissa etiska överväganden i en studie likt denna. En risk är att jag genom att studera diskursen om mäns våld mot kvinnor bidrar till kategoriseringar, av till exempel kvinnor och män, och i värsta fall reproducerar dem och de maktförhållandena som är förknippade med dessa kategoriseringar (Eduards 2002). Att välja ett studieobjekt och ett perspektiv på ett område innebär även att välja bort andra tänkbara perspektiv och diskursiva mönster (Börjesson & Palmblad 2007). Min förhoppning är att, istället för att reproducera konstruktioner och maktförhållanden, påvisa och utmana dessa. Genom att synliggöra föreställningar och konstruktioner kan också motsättningar påvisas, vilket kan utgöra en möjlighet till förändring (Winther Jörgensen & Phillips 1999).

5. Analys

I detta avsnitt kommer jag att först att beskriva och diskutera hur konstruktionen av mäns våld mot kvinnor har förändrats mellan de två perioderna. Därefter övergår jag till att beskriva vilka följder detta fått för hur våldsutsatta och våldsutövare konstrueras och förstås under de båda perioderna, vilka skillnader och likheter som finns mellan perioderna. Avslutningsvis omfattar avsnittet också en redogörelse för de lösningar och åtgärder som lyfts fram som relevanta och viktiga under de respektive perioderna.

5.1 Ett utvidgat och konkretiserat problem

Det finns en skillnad i hur mäns våld mot kvinnor konstrueras under de båda studerade perioderna. Under den första perioden konstrueras mäns våld mot kvinnor som ett allvarligt problem, våldet som kvinnor utsätts för betraktas som grovt, det sker upprepat och innebär svåra konsekvenser. Det konstrueras också som ett allvarligt problem utifrån förekomst, att kvinnor utsätts för våld ses som vanligt förekommande, med stora mörkertal eftersom anmälningsbenägenheten är låg. Konstruktionen i första perioden har en tydlig utgångspunkt i könsmaktsteori och den kunskap som ”kvinnoforskningen” har frambringat gällande våld mot kvinnor.

Orsakerna till våld mot kvinnor är mångfasetterade och svårfångade. Det finns dock anledning att markera att en grundförutsättning för uppkomsten av mäns våld mot kvinnor är samhällets struktur grundad på mäns överordning och kvinnors underordning. (SOU 1995:60 s. 51)

Citatet illustrerar hur mäns våld mot kvinnor tydligt förstås som en maktfråga i materialet från den första perioden. Utgångspunkten här är att det är samhällets ojämlika förhållanden mellan män och kvinnor som är den grundläggande orsaken till våld mot kvinnor. Det är tydligt att mäns våld mot kvinnor förstås som ett uttryck för att samhället inte är jämställt, våldet tolkas som en konsekvens av att män som grupp är överordnade kvinnor som grupp.

Våldtäkt, misshandel och andra övergrepp mot kvinnor är allvarliga uttryck för bristande jämställdhet och därmed också för den obalans som råder i maktförhållanden mellan könen (Prop 1990/91:113 s. 48).

Våld mot kvinnor förstås här som en konsekvens av en samhällelig ordning och som ett samhällsproblem, något som påverkar *alla* kvinnor. Oavsett om du som kvinna är direkt våldsutsatt eller inte, förstås mäns våld som en del av samhällsstrukturen och något som alla kvinnor ”ständigt måste ta hänsyn till i planeringen av sin vardag och det beskär deras livsutrymme på ett sätt som är specifikt för kvinnor.” (SOU 1995:60 s. 52) Denna skrivning i propositionen *Kvinnofrid* från 1995 ger bilden av ett problem som får allvarliga konsekvenser och som inskränker alla kvinnors liv och möjligheter.

Även under den andra perioden, år 2006 till år 2012, konstrueras våldet mot kvinnor som ett omfattande och allvarligt problem. Våld mot kvinnor beskrivs som ett ”komplex problem som berör flera olika politikområden och många olika aktörer.” (Prop. 2006/07: 38 s. 8). Våldet beskrivs också som något som orsakar ”stort mänskligt lidande”, ”ofta är upprepat” och som medför ”genomgripande inskränkningar i de drabbades frihet” (Dir. 2012:38 s.3). Att våld är ett allvarligt och stort problem är alltså en konstruktion som är genomgående under de båda perioderna. Under andra perioden är förståelsen av orsakerna till mäns våld mot kvinnor dock mindre tydliga. Här framträder inte ett specifikt perspektiv som förklarande av våldet, på ett sätt som motsvarar hur det strukturella perspektivet utgör en tydlig utgångspunkt i den första perioden. Det finns snarare ett visst avståndstagande gentemot könsmakts teorin, till exempel framhålls att förståelsen av våld inte enbart kan grundas i ett könsmaktsperspektiv eftersom ”andra faktorer och förhållanden kan påverka våldets uttryck och omfattning” (SOU 2006:65 s.65). Citatet visar hur en utgångspunkt i enbart könsmaktsförståelse ses som alltför onyanserad och vikten av att inte se endimensionellt på frågan betonas.

I empirin finns alltså skillnader mellan de olika tidsperioderna men det finns även en förskjutning och förändring inom den andra perioden. Dokumenten från denna period visar ett ökande avståndstagande mot de könsmaktsförklaringar som varit centrala i den första perioden. I SOU 2006:65, det tidigaste dokumentet från andra perioden, beskrivs könsmaktsordningen som ”grunden till våldet” men som tidigare ovan betonas också att hänsyn måste tas även till andra faktorer och förhållanden (SOU 2006:65 s. 65). I det sista dokumentet från andra perioden, däremot, nämns begreppet könsmakts teori inte alls (Dir. 2012:38). Könsmakts teorin försvinner alltså som förklaringsmodell under den andra perioden. Detta kan ses som ett exempel på hur konstruktionen av mäns våld mot kvinnor som socialt problem förändras och hur problemformuleringen får konsekvenser för hur problemet förstås.

Förskjutningen bort från könsmaktsperspektivet och den förändrade synen på våldets orsaker får konsekvenser för vilka individer som är i fokus. I de studerade dokumenten sker en förändring i vilket våld och vilka grupper och individer som definieras och inkluderas som del av problematiken. Under den första perioden är våldsdefinitionen omfattande och allt våld som drabbar kvinnor inkluderas. Även det våld som inte sker inom ramen för en relation innefattas alltså, även om det framförallt är våldet som utövas av en närstående till kvinnan som är i fokus. Att våldsutövaren är en närstående beskrivs som vanligast förekommande, men även annat våld som kvinnor utsätts för inkluderas. I materialet från den första perioden

beskrivs också olika former av våld. I första hand fysiskt våld men även sexuellt och psykiskt våld beskrivs. Utgångspunkten är att allt våld och alla former av våld som kvinnor utsätts för hänger ihop med varandra och grundar sig i samma sak; den ojämna maktbalansen mellan könen.

Det finns även andra företeelser som hänger nära samman med våldet mot kvinnor och som på liknande sätt är uttryck för en sådan obalans: prostitution, incest och sexuella trakasserier på arbetsplatserna. (Dir. 1993:88 s.3)

Mäns våld mot kvinnor innebär här alltså inte bara mäns våld mot närstående kvinnor utan omfattar också våld som sker utanför nära relationer. Även om våldet tar sig olika uttryck antas den grundläggande orsaken, ojämlika maktförhållanden mellan män och kvinnor, vara densamma. Citatet ovan kan ses som ett exempel på det som Westerstrand (2010) kallar ett *sammanhållet perspektiv* på våld. En sammanhållen syn på våld innebär en förståelse där olika våldsformer och arenor för våld länkas samman och förstås som ett uttryck för en samhällslig struktur där kvinnor är underordnade män. Mäns våld mot kvinnor förstås då som ett sätt att skapa och upprätthålla kontroll över kvinnor (Mellberg 2004). Ytterligare ett uttryck för att kön är utgångspunkten för förståelsen av problematiken är begreppen som används. Till exempel används begreppen mäns våld mot kvinnor, kvinnomisshandel och könsrelaterade övergrepp. Dessa begrepp är länkade till en könsmaktsförståelse och tydliggör en förståelse av maktperspektiv gällande våldet.

Begreppet mäns våld mot kvinnor används även under den andra perioden men nu räknas inte allt våld som kvinnor utsätts för av män på samma sätt, det är ”Mäns våld mot närstående kvinnor” som än mer är i fokus. Våld i nära relationer används också som begrepp alltmer under den andra perioden. Det sker en förskjutning i att begreppet blir allt mer använt under perioden, och att mäns våld mot kvinnor som begrepp används allt mindre. Ju närmare slutet av den andra perioden vi kommer, desto mer dominerande blir våld i nära relationer som begrepp. Den förändrade begreppsanvändningen är ett exempel på hur konstruktionen av problematiken förändras mellan de två tidsperioderna. Utöver denna förändring är både våldsdefinitionen och de grupper som beskrivs som drabbade av våld utvidgade och mer konkreta.

Våld och övergrepp i nära relationer är ett komplext och mångfacetterat problem. Det handlar om övergrepp som kan vara av fysisk, psykisk och sexuell natur. Kvinnor, män, flickor och pojkar, oavsett ålder, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, drabbas. (Skr. 2007/08:38 s. 2)

Citatet visar på den utvidgning och konkretisering gällande problematiken som skett, i denna beskrivning omfattas en långt större grupp än i den tidiga empirin som potentiella våldsoffer. Till exempel innebär detta att homosexuella kvinnor synliggörs. Till våldsutsatta kvinnor räknas nu också homosexuella kvinnor, men också män synliggörs som utsatta.

Män som utsätts för våld i en nära relation är, oavsett om relationen är samkönad eller inte, brottsoffer på samma sätt som våldsutsatta kvinnor. Socialtjänstens ansvar omfattar även dem. (Prop. 2006/07:38 s. 9)

Här lyfts män fram som en grupp som är brottsoffer på samma villkor som kvinnor. Citatet är ett exempel på hur våldsdefinitionen kan förstås som både bredare och snävare: Fler grupper kan betraktas som våldsutsatta men visst våld, det som sker utanför en nära relation, förstås inte längre som en del av mäns våld mot kvinnor. Denna utvidgning och konkretisering sker på flera olika sätt; dels gällande hur våldet förstås, dels gällande olika former av våld och dels gällande vilka grupper som är våldsutsatta eftersom denna grupp blir mer heterogen.

5.1.1 Från kön till relation

Förändringen i förståelsen av mäns våld mot kvinnor mellan första och andra perioden får till följd att våldet konstrueras som en annan typ av problematik som består av fler målgrupper i den andra perioden jämfört med den första. Kvinnor och män är inte i fokus på samma sätt som i materialet från den första perioden och utgångspunkten har skiftat från *kön* till *relation*. Under den andra perioden är det den nära relationen som är i fokus och som främst avgör vem som är aktuell för insatser och åtgärder, inte kategorin kön. I första perioden är könsmaktperspektivet i centrum och våld förstås i den bemärkelsen som en samhällsfråga, ett uttryck för ojämställdhet. Denna förklaring försvinner under den andra perioden vilket innebär en begränsning av vilket innebär att våldet blir mer av en ”relationsfråga” i bemärkelsen att nära relationer är det centrala för förståelsen. I regeringens handlingsplan beskrivs hur mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck visserligen skiljer sig åt på vissa sätt men att det finns flera likheter mellan dessa olika typer av våld.

Hedersrelaterat våld och förtryck har, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. [---] Det finns många likheter i våldets struktur och mekanismer, t.ex. att våld och förtryck ofta utövas i en nära relation och att den våldsutsatta på olika sätt är beroende av och starkt känslomässigt bunden till förövaren eller förövarna. (Skr. 2007/08:39 s. 12)

Även våld i samkönade relationer beskrivs som en problematik som på många sätt liknar mäns våld mot kvinnor.

Våld i samkönade relationer och mäns våld mot kvinnor i nära relationer har många likheter. Mönstret med begränsningar och normalisering i den våldsutsattas liv, kontroll, hot om våld och utövande om våld är likartat (Skr. 2007/08:39 s. 13)

Här exemplifieras de likheterna som lyfts fram mellan dessa tre områden och hur dessa likheter antas vara större än skillnaderna. Inte minst illustreras detta också av att regeringen beslutat att anta en gemensam handlingsplan för de tre områdena och där den nära relationen står i centrum som en viktig beståndsdel och utgångspunkt för att förstå våldet. Våld som inte utövas inom ramen för en nära relation utesluts och osynliggörs under andra perioden. Kontinuerligt under den andra perioden knyts våldet till den nära relationen och inte till kön eller makt på samma sätt som under den första perioden.

När den nära relationen ställs i centrum kommer som tidigare nämnt flera grupper än våldsutsatta kvinnor och våldsutövande män att omfattas inom problembeskrivningen. Ytterligare en följd är att män som våldsutsatta och kvinnor som våldsutövare lyfts in som en del i förståelse av våldet där relationen står i centrum.

Tiotusentals personer i Sverige utsätts varje år för våld och andra kränkningar i nära relationer. Gärningarna är ofta upprepade, vilket orsakar omfattande lidande och medför begränsningar av de drabbades frihet. Främst är det kvinnor som utsatta för våld, hot och trakasserier av en man som de har eller har haft ett förhållande med. Men sådana brott förekommer också i samkönade relationer, *liksom det förekommer att kvinnor utsätter män för sådana brott*. Våld och kränkningar kan också utövas i andra nära relationer, t.ex. av föräldrar, familjehemsföräldrar och syskon. Barn drabbas, både genom att själva direkt

utsättas för brott och till följd av att bevittna våld. (Prop. 2012/13:186 s. 8) [Min kursivering]

Citatet illustrerar den utvidgning av begreppet som skett och visar tydligt att fler grupper och individer får plats inom ramen för fenomenet. Exempelvis lyfts barn fram som en viktig grupp som bli utsatta för våld direkt men också genom att bevittna våld mot en förälder eller annan närstående. Ett annat exempel på detta är Prop. 2006/07:38 där regeringen föreslog en skärpning av socialtjänstens ansvar för barn som upplevt våld mot eller av närstående vuxna. Lagförslaget innebar att dessa barn räknas som brottsoffer och förtydligade socialnämndens ansvar för att ge barn stöd och hjälp. Barnen figurerar alltså i den andra perioden utifrån sin egen utsatthet för våld i större utsträckning, detta till skillnad från materialet från första perioden då barn uppmärksammas främst i egenskap av barn till våldsutsatta vuxna.

Även gruppen av våldsutövare inkluderar fler och blir mer heterogen när relation är utgångspunkt istället för kön. Från att under första perioden varit en man som en kvinna haft en nära, heterosexuell, kärleksrelation med till att i den andra perioden där även syskon, föräldrar och familjehemsföräldrar förstås som möjliga utövare av våld. Det vill säga att allt våld som sker inom ramen för en nära relation, oavsett kön. Under den andra perioden blir alltså gruppen våldsutövare mer mångfacetterad, precis som våldet och de grupper som beskrivs som utsatta för våld. Samtidigt innebär denna förskjutning att våldsdefinitionen blir snävare i andra perioden. En del av det våld som i den tidigare perioden var en del av problemformuleringen faller bort. Under första perioden innefattas som jag tidigare nämnt till viss del även våldsbrott mot kvinnor som inte begås inom ramen för en nära relation, till exempel sexuella trakasserier av en person som är okänd för kvinnan. Detta våld förekommer i stort sett inte i dokumenten från den andra perioden. Våldet konstrueras här på ett annat sätt som socialt problem; som något som är en del av en nära relation, något som drabbar fler än kvinnor och som kan utövas av andra än män. Förändringen kan ses som ett exempel på det som Westerstrand (2010) kallar en *fragmenterad förståelse* av våld. Våld som utövas av närstående särskiljs från våld som kvinnor utsätts för på andra arenor i samhället och som utövas av andra än närstående. En fragmenterad förståelse av våld tenderar också att resultera i ett tal där olika typer av våld diskuteras och förstås separerat från varandra (Westerstrand 2010:9). Detta kan resultera i att problematiken inte kan förstås som ett strukturellt problem på samma sätt som under den första perioden.

5.1.2 Ett konkretiserat våldsbegrepp

Ytterligare en förändring av problemdefinitionen är den konkretisering som görs av våld som begrepp. Under den första perioden finns egentligen ingen tydlig definition av vad som avses med begreppet våld. I dokumenten är det främst misshandelsbrottet, alltså fysiskt våld, som är i fokus. Utöver detta tas även sexuella övergrepp och hot om våld upp som en del av mäns våld mot kvinnor. ”Våld mot kvinnor” används som ”ett samlingsbegrepp för många olika företeelser” men fokus ligger på främst ”fysiskt- men också psykiskt- våld som män utövar mot kvinnor i vardagens Sverige (SOU 1995:60 s. 51). Under första perioden förstås våld som något mer än fysiskt våld men det är det fysiska våldet som ändå framträder tydligast.

Under den andra perioden sker en tydligare exemplifiering och konkretisering av hur våld mot kvinnor kan ta sig uttryck. I SOU 2006:65 talar man om ”olika typer av våld” och våldet konkretiseras genom en uppdelning mellan fysiskt våld, hot, sexuellt våld, psykiskt våld och ekonomisk kontroll (SOU 2006:65 s. 55). Här ges tydliga exempel på vad de olika typerna av våld innebär och våldet blir på så sätt mer konkretiserat jämfört med den tidiga perioden. Till exempel beskrivs psykiskt våld som bland annat ”djupt kränkande och nedsättande ord”, ”verbala angrepp”, ”extrem svartsjuka” och ”äganbegär” (SOU 2006:65 s. 55). Att uppmärksamma olika typer av våld vid bemötande av våldsutsatta betonas och i regeringens handlingsplan understryks att en av utgångspunkterna för denna är att våld ”omfattar fysiskt, sexuellt och psykiskt våld” (Skr. 200708:39 s. 8).

Min analys av dokumenten visar att mäns våld mot kvinnor konstrueras på olika sätt under de båda perioderna. I den första perioden konstrueras det som ett könsmaktsproblem för att i den andra perioden konstrueras som ett problem som sker inom ramen för nära relationer. Det är alltså relation istället för kön som är den faktor som allt mer blir förutsättningen för konstruktionen av detta sociala problem. Detta får konsekvenser för konstruktionen av vad våld är och vilka som är utsatta. I den första perioden konstrueras våld som främst mäns fysiska våld mot kvinnor i samhället, i den andra perioden konstrueras våldet i olika former av våld och våldsutsatta men bara det våld som utövas inom nära relationer omfattas. I dokumenten från den andra perioden görs begreppet våld mer konkret, genom att våldsbegreppet delas upp i olika former av våld som också definieras tydligare jämfört med våldsbegreppet i materialet från den första perioden. I den första perioden konstrueras den utsatta gruppen som kvinnor och våldsutövare som män. Konstruktionen i den andra perioden

har inte kön i centrum, vilket innebär att våldsutsatta och våldsutövare konstrueras som heterogena grupper och kan bestå av kvinnor, män, barn, syskon och så vidare.

5.2 Våldsutsatta kvinnor

I empirin från den första perioden tecknas en samstämmig bild av den våldsutsatta: denna är en kvinna. Även i de dokument som inte har ett uttalat ”kvinnoperspektiv” är det kvinnor som beskrivs som utsatta för våld från närstående. Exempelvis lyfts våldsutsatta kvinnor upp som en grupp som behöver stöd i Prop. 1989/90:158. Här beskrivs kvinnor som den grupp som främst utsätts för våld av en närstående och är den grupp som anses vara i behov av utökad rätt till målsägandebiträde gällande misshandelsmål.

Den våldsutsatta kvinnan och våldets konsekvenser för henne beskrivs i stor utsträckning genom Eva Lundgrens teori om normaliseringsprocessen, vilken är central för förståelsen i empirin från den första perioden. Utifrån skrivningarna om normaliseringsprocessen i materialet från första perioden framträder en bild av den våldsutsatta kvinnan och det våld hon utsätts för.

Övergripen mot kvinnan konstituerar den s.k. normaliseringsprocessen, som är en följd av upprepat våld i förening med isolering samt växling mellan våld och värme. Den nära relationen mellan offer och gärningsman kommer därför att förstärka kvinnans utsatthet. Övergripen mot kvinnan kan till sin art liknas vid tortyr. Genom normaliseringsprocessen kommer dock kvinnan att succesivt flytta sina gränser för vad som kan accepteras i ett förhållande. (SOU 1995:60 s. 300)

Processens påverkan på kvinnan beskrivs som väldigt omfattande, våldet påverkar hennes självkänsla och hon blir känslomässigt beroende av mannen. Inte minst tydliggörs detta genom att våldet liknas vid tortyr. Processen innebär att mannen kontrollerar och begränsar kvinnan och ”till slut blir ofta kvinnan helt isolerad från kontakter utanför parförhållandet.” (Dir. 1993:88 s. 2). Utifrån normaliseringsprocessen målas en bild av den våldsutsatta och hennes situation och hon framstår som en person som i stor utsträckning saknas agens och möjlighet att handla.

Kvinnor som är offer för våld konstrueras under första perioden som en homogen grupp som förväntas ha vissa behov och känslor gemensamt. De förväntas också reagera och påverkas av våldet på ett specifikt sätt. I beskrivningen av den våldsutsatta kvinnan finns lite utrymme för komplexitet och kategorin våldsutsatt kvinna ter sig homogen.

Situationen kan ha fått ödesdigra konsekvenser för kvinnan när det gäller hennes självkänsla och psykiska välbefinnande överhuvudtaget. Ofta har övergreppen ingått i en systematisk kränkning av kvinnan och då mannens syfte med våldet är att förnedra och behärska innebär övergreppen mycket grov integritetskränkning. Inte sällan leder övergreppen till att kvinnan helt förlorar sin självkänsla och tvingas underkasta sig mannen, såväl fysiskt som psykiskt. (SOU 1995:60 s. 301)

I citaten tydliggörs konstruktionen av den våldsutsatta kvinnan som en person som befinner sig i en väldigt svår och utsatt situation. Konstruktionen av den våldsutsatta ger lite utrymme för variation i hur den denne kan påverkas, hur hon reagerar och vilken typ av hjälp och stöd hon är i behov av. Våldsutsatta kvinnor förväntas i stor utsträckning ha samma behov och dela erfarenheter med varandra. Hon beskrivs som i behov av mycket stöd och hjälp, bland annat i att föra sin talan då det i exempelvis i Prop. 1989/90:158 framhålls att våldsutsatta kvinnor ofta "har svårt att orka med polisutredningen och rättegången. [...] I dessa fall är det uppenbart att målsäganden ofta kan behöva stöd av ett juridiskt biträde". (Prop. 1989/90:158 s. 7). Konstruktionen av den våldsutsatta kvinnan är under första perioden homogen och ger inte mycket utrymme för variation. Denna snäva bild innebär ett osynliggörande av kvinnor som inte stämmer in i denna bild eller som inte betar sig "rätt" som brottsoffer och därmed inte har möjlighet att få stöd och hjälp i samma utsträckning (Hydén 2002).

Detta skulle kunna ses som ett exempel på vad som verkar vara en central del i konstruktionen av offer som individer som utstår svårt lidande (jfr Loseke 2003). Våldsutsatta kategoriseras också utifrån kön, vilket är en följd av den könsmaktsteoretiska förståelsen som präglar den första perioden. Alla kvinnor är här potentiella offer, vem som helst kan drabbas av våld antingen av en närstående eller obekant man. I Dir. 1993:88 betonar man att "Våldet mot kvinnor är utbrett och förekommer överallt i samhället" (Dir. 1993:88 s. 1). Att alla kvinnor beskrivs som potentiella offer kan också ses som en strategi för att konstruera våldsoffer och i förlängningen mäns våld mot kvinnor som ett allvarligt problem som samhället har ett

ansvar för (Loseke 2003). Kategorin våldsutsatt blir till utifrån kön som kollektiv vilket också innebär att män som kollektiv indirekt pekats ut som potentiella förövare.

I dokumenten från 2006 till 2012 framträder en bild av våldsoffrer som i större utsträckning beskrivs som individer som har specifika behov och önskemål. I regeringens handlingsplan från 2007 är exempelvis utgångspunkten att ”alla insatser i kampen mot mäns våld mot kvinnor måste utgå från de utsattas behov”, stöd och skydd ska vara ”individuellt anpassat” och ”varje våldsutsatt kvinna måste bemötas utifrån sitt behov av stöd och skydd oavsett vem hon är och vilken bakgrund hon har.” (Skr. 2007/08:39 s. 5, 6, 14). Här framhålls att våldsutsatta kvinnor kan reagera olika och ha olika behov till följd av sin utsatthet för våld och visar en mer komplex förståelse för våldsutsatta.

Ytterligare ett exempel på att våldsutsatta inte beskrivs lika homogent under den andra perioden är de *särskilt utsatta grupper* som får större utrymme. De grupper som anses vara särskilt utsatta är kvinnor med missbruksproblematik, kvinnor med utländsk bakgrund, kvinnor med funktionshinder, äldre kvinnor och i viss mån även yngre kvinnor (Skr. 2007/08:39 s. 14f). Här sker en konkretisering av vem den våldsutsatta kvinnan är. Dessa grupper uppmärksammas även under den första perioden (SOU 1995:60 s. 349ff) men under den andra perioden sker en konkretisering då de uppmärksammas i större utsträckning och där deras utsatthet tydliggörs. I materialet från den andra perioden framförs att en konsekvens av den könsmaktsteoretiska utgångspunkten, och viljan att etablera mäns våld mot kvinnor som ett samhällsproblem, innebar ”en ovilja att tala om vissa kvinnors särskilda utsatthet.” (SOU 2006:65 s. 66). Att söka kunskap om specifika faktorer, såsom exempelvis alkohol, ekonomi och psykiska faktorer, och dess betydelse för våldsutsatthet anses har fått begränsat utrymme, till och med ”ignoreras och ansetts som individbaserade och könsblinda” (SOU 2006:65 s. 66). Våld i samkönade relationer är ytterligare ett exempel på grupper av våldsutsatta som osynliggjorts utifrån de könsmaktsteoretiska utgångspunkterna där den heterosexuella relationen står i centrum (Holmberg, Stjernqvist & Sörensen 2005). När dessa grupper uppmärksammas innebär det att könsmaktsperspektivet utmanas och kan försvåra att tydligt ta utgångspunkt i det när dessa grupper ska synliggöras och blir en del av konstruktionen av det sociala problemet (jfr Jönson 2010: 75ff).

Genom den tydligare betoningen av dessa särskilt utsatta grupper framträder en bild av gruppen våldsutsatta kvinnor som mer heterogen och komplex jämfört med den tidiga empirin. När särskilt utsatta grupper av kvinnor sätts i fokus innebär det att konstruktionen av våldsutsatta förändras, gruppen våldsutsatta kvinnor blir mer individualiserad och fragmentiserad. Gruppen våldsutsatta kvinnor delas alltså upp i särskilt utsatta grupper, som finns utöver ”vanliga” våldsutsatta kvinnor. Även inom ramen för en särskilt utsatt grupp antas det finnas skillnader mellan olika individer.

Det bör inledningsvis konstateras att ”kvinnor med missbruksproblematik” långt ifrån är någon homogen grupp. Dessa kvinnor finns i alla samhällsklasser [...]. En kvinna med missbruksproblem kan vara den kvinna som kanske i övrigt lever under ordnade sociala förhållanden och som har både arbete och familj. Det kan också vara den mest utslagna kvinnan som kanske inte bara saknar arbete utan också ett hem. (SOU 2006:65 s. 67)

Man är här noga med att påpeka att det även inom grupper av särskilt utsatta finns utrymme för heterogenitet. Trots att man i beskrivningarna av de särskilt utsatta grupperna är noga med att påpeka att detta är grupper som inte är homogena antas dessa kvinnor ha gemensamma erfarenheter och svårigheter. Till exempel beskrivs att invandrade kvinnor kan vara särskilt utsatta på grund av ”bristande kunskaper i svenska samt om lagar och regler i Sverige” (Skr. 2007/08:39 s. 15). Samtidigt som man lyfter upp att dessa grupper är mångfacetterade finns ändå en konstruktion av dem som homogena och lika.

Då vi talar om våldsutsatta kvinnor med missbruksproblem som en särskilt utsatt grupp med särskilda behov av stöd, går tankarna nog snarare till de sistnämnda, [den mest utslagna kvinnan] även om den förra med all sannolikhet kan utsättas för våld. [---] Av gruppen kvinnor med missbruksproblem är det troligen också dessa kvinnor som socialtjänsten primärt möter, jämfört med mer socialt välordnade kvinnor [...]. (SOU 2006:65 s. 67)

Här kompromissar man bort den heterogenitet som finns i gruppen kvinnor med missbruksproblem. Den grupp som samhället kommer att komma i kontakt med förväntas här ändå ha likartade problem och behov. I dessa särskilda grupper finns alltså

en form av homogenitet, där kvinnor som ingår i grupper i stor utsträckning förväntas bära de egenskaper som lyfts fram som specifika för gruppen.

Den förändrade konstruktionen av den våldsutsatta kvinnan gör att det nu finns större utrymme för komplexitet i vem en våldsutsatt kvinna kan vara, hur hon reagerar och vilka behov hon har. Samtidigt kan den ökade fokusen på särskilt utsatta grupper samt olika faktorer förutom kön, såsom ekonomi, tolkas som ett sätt att också konstruera våldsutsatta kvinnor mer som avvikare jämfört med tidigare. Den våldsutsatta kvinnan är inte längre ”vem som helst” på samma sätt, hon konstrueras i större utsträckning som en kvinna som också har andra svårigheter och är utsatt även på andra sätt.

I dokumenten från den andra perioden sker en utvidgning av potentiella våldsoffer, till att även omfatta exempelvis barn och män. Trots denna utvidgning är bilden av den våldsutsatta på många sätt densamma. I den andra perioden exemplifieras den våldsutsatta nästan uteslutande som en kvinna, detta trots den diskursiva breddningen av gruppen våldsutsatta. Till exempel är de särskilt utsatta grupper som lyfts fram i dokumenten enbart särskilt utsatta *kvinnor*. Kategorin kvinna är alltså fortfarande central i den andra perioden, men som våldsutsatt konstrueras hon annorlunda jämfört med den första perioden. Det förefaller som om det i första hand är konstruktionen av problematiken som har förändrats, inte konstruktionen av män och kvinnor, våldsutsatta och våldsutövare, som fortfarande är könade konstruktion. I den andra perioden släpper man könsmaktperspektivet men ett *kvinnoperspektiv* finns kvar.

Varje år utsätts tiotusentals personer i Sverige för våld i nära relationer. Främst handlar det om kvinnor som utsätts för våld, hot och trakasserier av en man som de har eller har haft ett partnerförhållande med. Brott av detta slag förekommer också i samkönade relationer. Likaså förekommer det att kvinnor utsätter män för denna typ av brott. Studier visar dock att mäns våld mot kvinnor oftare är upprepat, tenderar att vara grövre och resulterar i fler negativa konsekvenser för de drabbade kvinnorna och deras eventuella barn. (Dir. 2012:38 s. 3)

Ambitionen förefaller vara att vidga definitionen samtidigt som man måste förhålla sig till det som man uppfattar som empirisk fakta. Den retoriska breddningen av vem som är våldsutsatta respektive våldsutövare möjliggör dock att den strukturella förståelsen,

utgångspunkten i könsmaktsordningen, tas bort. Resultatet bli att förståelsen av män och kvinnor och bilden av dessa som våldsutsatta respektive våldsutövare finns kvar men utan en tydlig koppling och förståelse av makt och maktförhållanden mellan de båda grupperna. Detta skulle kunna ses som ett exempel på hur kön som konstruktion är stark och att konstruktioner om manligt och kvinnligt är svåra att förändra (jfr West & Zimmerman 1978).

Detta skulle kunna innebära försvårade möjligheter att framgångsrikt få gehör för våldsutsatta kvinnor som en mycket utsatt grupp. (Jfr Loseke 2003). Loseke (2003) menar att framgångsrika konstruktioner av sociala problem ofta bygger på anspråk om att stora grupper är potentiella offer för ett problem. Att föreslå insatser och politiska förändringar som tar utgångspunkt i kön blir härmed svårare eftersom alla kvinnor under andra perioden inte antas ha samma behov eller svårigheter på samma sätt som i den första perioden. Detta kan också innebära att strukturella satsningar försvåras eftersom olika grupper av våldsutsatta konstrueras som i behov av olika insatser.

5.3 Våldsamma män

I empirin från den första perioden är den våldsutövande mannen relativt osynlig och konstrueras inte lika tydligt som den våldsutsatta kvinnan. Att man i dokumenten från den första perioden i större utsträckning fokuserar på våldsutsatta kan ses som ett resultat av att mäns våld mot kvinnor under denna period inte riktigt fått genomslag som ett problem som samhället har ett tydligt ansvar för (Steen 2003). För att visa att våldet är ett stort problem blir det då angeläget att visa på vilket sätt våldet får konsekvenser för de Loseke (2003:85) menar att detta är en vanlig claims-makingstrategi, att i första hand beskriva offer istället för förövare för fenomen och problem. Loseke (2003) menar att detta är en mer framgångsrik strategi för att få gehör för de anspråk som förs fram gällande ett potentiellt socialt problem.

De beskrivningar av den våldsutövande mannen som återfinns i materialet från första perioden framträder främst genom normaliseringsprocessen som, vilket jag nämnt ovan, är en viktig teoretisk utgångspunkt under denna period. Våldsutövaren skildras som en person med ”ett mycket stort behov av att kontrollera kvinnan” och som försöker isolera kvinnan. Våldsutövande män beskrivs som å ena sidan ”charmerande sällskapsmänniskor” och å andra sidan, när utomstående inte är närvarande, som ”aggressiva och brutala” (SOU 1995:60 s. 102). Konstruktionen av den våldsamma mannen beskriver en person som utövar ett allvarligt

och grovt våld; ”Övergreppen mot kvinnan kan till sin art liknas vid tortyr.” (SOU 1995:60 s. 300) I Prop. 1990/91:113 skriver regeringen om behovet av särskilda satsningar för att säkerställa skydd för våldsutsatta kvinnor. Utifrån uppgifter från BRÅ och kvinnojourer beskriver regeringen hur omfattande våldsutövandet kan vara.

[...] många kvinnor är hotade, inlåsta, bevakade och skrämde till tystnad. Ständiga telefonpårینگningar, ”kvalificerat spionage”, inbrottsförsök, sexuella kränkningar m.m. förekommer också. Kvinnor har som en följd av upprepade hot och trakasserier i vissa fall inte vågat lämna bostaden på flera månader. (Prop. 1990/91:113 . 53)

Konstruktionen av den våldsamme mannen ger lite utrymme för komplexitet gällande hur våldsutövandet ser ut. Detta kan ses som ett resultat av strategin att konstruera våldsutsatta kvinnor som offer som utsatta för stort lidande. Konstruktionen av den våldsutövande mannen blir en del av konstruktionen av den våldsutsatta kvinnan. När handlingen, våldsutövandet, konstrueras som allvarligt och förkastligt konstrueras därigenom även den våldsutsatta.

Den könsförelösteoretiska utgångspunkten innebär att alla män är potentiella förövare och i den första perioden framhålls att våldsutövande män kommer från alla samhällsklasser.

Våldet mot kvinnor är utbrett och förekommer överallt i samhället. De män som misshandlar eller begår sexuella övergrepp kommer från alla miljöer och är i alla åldrar. (Dir. 1993:88 s. 1)

Den våldsutövande mannen har visserligen vissa utmärkande drag och handlar på ett visst sätt, men vilken man som helst kan vara ”honom”. Detta känns igen från konstruktionen av den våldsutsatta kvinnan, hon delar erfarenheter med andra våldsutsatta kvinnor och alla kvinnor riskerar att bli utsatta för mäns våld. Det är tydligt att kön är en viktig utgångspunkt för konstruktionen av våldsutövaren. Det är en man som utsätter en kvinna för våld och det är en generell problematik – vilken man som helst kan slå, och vilken kvinna som helst kan bli slagen.

Men konstruktionen av våldsutövare är dubbel i den första perioden. Att alla män är potentiella våldsutövare är genomgående i dokumenten, samtidigt framkommer en bild av att den våldsamme mannen ändå är särskild, till viss del avvikande från andra män. Exempelvis framhålls i SOU 1995:60 ”Att alkohol kan utgöra en utlösande faktor vid våld – och där utgör våld i nära relationer inget undantag – är oomtvistat.” (SOU 1995:60 s. 102). Också i kommittédirektivet till Kvinnofredsutredningen lyfts att det finns ”skäl att ytterligare belysa

vilken roll alkohol och andra droger har för våld mot kvinnor.” (Dir. 1993:88 s. 2). Ytterligare något som tyder på att den våldsamma mannen trots allt inte är vem som helst är de förebyggande insatser som föreslås i de dokumenten från den första perioden. Merparten av de insatser som ska förebygga att män utövar våld är inriktade på behandling för män som blivit dömda för misshandel. Män som tidigare utövat våld lyfts fram som en grupp som är i riskzonen för att begå ytterligare brott: ”Det är inte heller ovanligt att misshandlande män och män som begått sexuella övergrepp upprepar sitt beteende mot nya kvinnor.” (SOU 1995:60 s. 335).

Under den andra perioden konstrueras den våldsutövande mannen annorlunda. Alla män är inte på samma sätt potentiella förövare, utan dessa beskrivs i större utsträckning som att de har speciella egenskaper eller bakgrunder. Gemensamt med första perioden är att våldsutövare i stor utsträckning också i den andra perioden konstrueras som en man. I regeringens handlingsplan finns till exempel ett kapitel gällande insatser för våldsutövare. De insatser som här föreslås riktar sig uteslutande mot våldsutövande män. De övergripande förslagen lyder ”Utvärdering av metoder och arbetssätt i socialtjänstens arbete med våldsutövande män”, ”Utveckling av socialtjänstens arbete med våldsutövande män”, ”Satsning på verksamheter inom kriminalvården riktade till våldsamma män” och ”Förbättrade förutsättningar för Kriminalvårdens programverksamheter” (Skr. 2007/08:39 s. 32f). I dessa förslag är den våldsutövande inte vem som helst, denne är en man. Trots den övergripande utgångspunkten att våld i nära relationer är något män både kan utsättas för såväl som utöva finns inga spår av denna utgångspunkt i talet om förövaren. Behandling och insatser till våldsutövare handlar alltså nästan uteslutande om män. Talet om förövaren visar att den utvidgning som skett gällande begrepp och definitioner av våldet inte fullt ut har inneburit en utvidgning.

I den andra perioden beskrivs våldsutövare i materialet på ett sätt som står i tydligare relation till specifika egenskaper och bakgrunder. Den tendens som återfinns i den första perioden, att vissa grupper av män ändå konstrueras som mer potentiella som förövare än andra, blir tydligare i den andra perioden. Här framhålls det att det är specifika män som de förebyggande insatserna ska riktas gentemot.

Det behövs mer kunskap kring orsakerna till varför *vissa* män utövar våld och det behövs utvecklade metoder som fungerar för att få dessa män att upphöra med sitt våldsamma beteende. (Skr. 2007/08:39 s. 9) [Min kursivering]

Citatet ovan antyder att de män som utövar våld är speciella, inte som andra män. Det är här *vissa* män, inte *alla* män som kan antas utöva våld. Utdraget visar också att när könsmaktesteorin har fått mindre inflytande finns ett utrymme som måste fyllas gällande våldets orsaker. Att vara man tycks här inte vara tillräckligt för att kategoriseras som förövare eller potentiell förövare. Istället lyfts olika avvikande beteenden fram som orsaker till våldet. Till exempel beskrivs att droger som en ”en bidragande faktor till att män använder våld.” (Skr. 2007/08:39). Den våldsutövande mannen beskrivs som annorlunda jämfört med andra män.

Enligt denna studie skiljer sig också såväl gärningsmännen som offren från befolkningen generellt när det gäller vissa sociala faktorer. De är mer brottsbelastade, i högre utsträckning arbetslösa och har lägre utbildning än kvinnor och män i befolkningen generellt. Det finns således ett stort inslag av socialt marginaliserade personer i det här granskade polisanmälda våldet.” (SOU:2006:65 s. 57)

Citatet ovan visar att man lyfter fram en förklaring där våldsutövande män, men även våldsutsatta kvinnor, också konstrueras utifrån andra faktorer än kön. Istället konstrueras utsatthet för våld och utövande av våld som något som drabbas och utförs inom och av särskilda marginaliserade grupper. Här tydliggörs att kategorin kön inte anses tillräcklig för att förstå våldsutövare och våldsutsatta. Maktordningen mellan könen är inte tillräckligt för att förstå våldets uppkomst och den våldsamma mannen framstår här som mer avvikande än i den första perioden. Till exempel kriminalitet, arbetslöshet men också psykisk ohälsa får en större betydelse.

Psykisk ohälsa är tillsammans med beteendestörningar och missbruk i tidig ålder välkända riskfaktorer för att utveckla ett våldsamt beteende. (Dir. 2012:38 s. 11)

På detta sätt konstrueras den våldsutövande mannen som ”en annan man”, något Lundgren (2011) menar är ett uttryck för hur ”vanliga män” blir omöjliga som gärningsmän. Konstruktionen av den våldsutövande mannen blir en motpol till den vanliga mannen, som därmed inte ses som någon som kommer utöva våld. Bilden av vem den våldsutövande görs till en person med exempelvis kriminell bakgrund, som missbrukar eller har låg utbildningsnivå, kort sagt någon som avviker från normen på ett eller annat sätt (jfr Eduards 2002). På så sätt förläggs det sociala problemet utanför ”normalsamhället” och blir mer av en individuell problem som pågår mellan vissa enskilda kvinnor och enskilda män. Under

den andra perioden görs våld till ett socialt problem bland andra sociala problem, det drabbar inte alla på samma sätt som i första perioden, utan utövas av och mot redan utsatta grupper.

Denna konstruktion av våldsutövare gör det svårare att uppfatta ”vanliga män” som våldsutövare och det våld som dessa eventuellt utövar riskerar att osynliggöras. Samtidigt innebär detta att samtliga män i den utpekade gruppen misstänkliggörs tydligare. En konsekvens blir att exempelvis arbetslösa män, eller män med låg utbildningsnivå, betraktas som potentiella våldsutövare (Jfr Lundgren 2011). Här blir specifika grupper av män, som avviker från normen, de som konstrueras som potentiella förövare. Detta till skillnad från den första perioden, där den könsfaktors-teoretiska utgångspunkten innebär att alla män i större utsträckning ses som möjliga utövare av våld. Detta i sin tur innebär att problemformuleringen kring våldet som problem fokuserar på avvikande beteende (avvikare och avvikelser) och avvikande individer. Om våld bara utövas av specifika, avvikande, män blir breda och generella satsningar inte nödvändiga eller relevanta och får konsekvenser för vilka politiska lösningar och insatser som blir (o)möjliga att föreslå eller initiera.

5.4 Ett tydligare socialt problem

Under den andra perioden sker en diskursiv förändring och en konkretisering av problematiken. Till följd av denna förändring konstrueras grupperna av utsatta och utövare på ett mer heterogent men också mer konkretiserande sätt under den andra perioden. Detta görs exempelvis genom att man inte på samma likriktade och homogeniserande sätt beskriver gruppen utsatta endast som ”kvinnor” utan att man talar om olika former av våld som sker inom olika former av relationer. Bland annat görs detta genom att man talar om våld i samkönade relationer och hedersrelaterat våld. Den förändrade konstruktionen av mäns våld mot kvinnor innebär också att kvinnor såväl som män är både potentiella våldsutövare och våldsutsatta. Detta resulterar i att makt och struktur inte på samma sätt är en del i konstruktionen av detta sociala problem. Dessa utgångspunkter var en viktig förutsättning i den första perioden för att i den andra få allt mindre utrymme. Bilder av män och kvinnor vad gäller våldsutövare och våldsutsatt består dock, konstruktionerna av män och kvinnor är stabila och likartade i de båda perioderna jag studerat.

Kön är inte längre en lika viktig kategori för att förklara våldet i den andra perioden och de övergripande beskrivningarna av våld i nära relationer som problematik är könsneutrala skrivningar vanligt förekommande. I de avsnitt som mer specifikt behandlar våldsutsatta och

våldsutövare görs dock konstruktioner av kvinnor som våldsutsatta och män som våldsutövare som på många sätt liknar de konstruktioner som görs under första perioden.

En skillnad är dock att mannen i den andra perioden är i större grad ”speciell” och avvikande vilket resulterar i ett frikännande av alla ”vanliga män”, de män som ”är” normen. Istället är det vissa män som konstrueras som potentiella våldsutövare. Denna förändring möjliggörs av att det strukturella perspektivet gällande mäns våld mot kvinnor försvinner. Förändringen i konstruktionen av mäns våld mot kvinnor möjliggör att maktperspektivet försvinner samtidigt som könsrollerna upprätthålls. I den första perioden är våld mer av ett samhällsproblem, som berör alla utifrån att kön är en central del i förståelsen av våldet. I den andra perioden konstrueras våldet mer som ett socialt problem, i bemärkelsen att det är specifika utsatta grupper som i första hand konstrueras som våldsutsatta och våldsutövande. På så sätt förläggs problematiken mer utanför ”normalsamhället” under den andra perioden jämfört med den första perioden.

5.5 Förändrad förståelse, nya lösningar

I dokumenten från båda perioderna finns en samstämmighet om att mäns våld mot kvinnor är ett stort problem och problematiken beskrivs genomgående som omfattande och allvarlig. Exempelvis genom konstateranden som att våld mot kvinnor är ”ett allvarligt allmänmänskligt och samhälleligt problem” (SOU 1995:60 s. 93) och som ”ett omfattande och angeläget samhällsproblem” (SOU 2006:65 s. 53). Trots enigheten om att mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt problem finns det i de olika perioderna skillnader i strategier för hur våldet ska motverkas. Dessa skillnader måste förstås utifrån den förändring som skett gällande förståelsen av problemets orsaker (Jfr Nilsson 2009). Då definitionen och förståelsen av problematiken förändras innebär det också att de tänka lösningarna förändras. En tydlig förändring är talet om behovet av metoder, utvärderingar och kunskapsbaserade insatser. Detta är en utveckling som skett inom socialt arbete som helhet, där krav på en mer vetenskapligt underbyggd kunskapsbas blivit allt vanligare (Bergmark & Lundström 2006).

Under den första perioden betonas vikten av att förändra attityder för att bekämpa mäns våld mot kvinnor. ”För att motverka våld mot kvinnor är det viktigt att ett omfattande upplysnings- och attitydförändrande arbete i dessa frågor initieras bland unga flickor och pojkar.” (Prop. 1990/91: 113 s. 55). Den ojämna maktfördelningen mellan män och kvinnor är ett återkommande tema i den första perioden och detta ses som angeläget att förändra för att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Följande citat visar detta:

Ett samhälle som fördelar makten och kontrollen lika mellan kvinnor och män tar, menar vi, ett viktigt steg när det gäller att bekämpa det könsrelaterade våldet. Olika åtgärder som gynnar jämställdheten mellan kvinnor och män kan därför i hög grad antas minska kvinnors utsatthet för våld. (SOU 1995:60 s. 106)

Ett jämställt samhälle ses i den första perioden som en viktig lösning på problemet mäns våld mot kvinnor. Vidare betonas att allmänhetens kännedom om mäns våld mot kvinnor måste öka och i SOU 1995:60 föreslår utredarna att regeringen ska genomföra en informationskampanj gentemot allmänheten. En sådan informationskampanj antas kunna ge förändrade attityder och värderingar gällande våld mot kvinnor, utöver större kunskap om våldets orsaker, mekanismer och utbredning. Med utgångspunkt i könsmaktsförståelsen blir förändring av attityder och därmed strukturer det huvudsakliga förändringsarbetet. Kunskap om könsmachtsteori och mekanismer bakom våldet, och då avses ofta normaliseringsprocessen, ses som viktigt för ett framgångsrikt arbete med våldsutsatta kvinnor.

Vikten av att anlägga ett könsperspektiv på verksamheten kan inte nog betonas i sammanhanget [inom socialtjänsten]. Ingående kunskap om mekanismerna bakom kvinnovåld, såväl på samhälls- som individnivå, samt tålamod, tid och intresse att arbeta med ärenden som innefattar misshandelsproblematik är vidare nödvändiga faktorer om man skall kunna arbeta konstruktivt med denna typ av ärenden. (SOU 1995:60 s. 137)

I materialet från den första perioden förefaller kunskap och medvetenhet om ojämställdhet och hur detta är sammankopplat med mäns våld mot kvinnor som viktigt för att kunna motverka våldet. Förståelsen av mäns våld mot kvinnor som ett socialt problem som är tätt förknippat med kön, makt och ojämställdhet mellan män och kvinnor resulterar i att de lösningar som antas kunna motverka och minska problemet måste adressera dessa frågor. Att synliggöra och förstå våldet utifrån ett könsmaktsperspektiv är viktigt under den första perioden.

Förslag och lösningar som tar sin utgångspunkt i kön finns också i större utsträckning i dokumenten från första perioden. Till exempel föreslår utredaren i Kvinnofridsutredningen införandet av brottsrubriceringen *kvinnofridsbrott*. Denna nya straffbestämmelse tar sikte på våld och övergrepp mot kvinnor som utövas av en närstående man, som många gånger består av upprepade fysiska och psykiska övergrepp över tid. Straffbestämmelsen anses vara

nödvändig för att komplettera straffrätten som i övrigt tar sikte på olika konkreta bestämmelser. Införandet av kvinnofridsbrottet ska, enligt utredaren, möjliggöra att den process som mäns våld mot kvinnor vanligtvis innebär ska synliggöras. Kvinnofridsbrottet är speciellt eftersom straffbestämmelsen inte är könsneutral, utgångspunkten är att gärningsmannen är en man och brottsoffret en kvinna. För det våld som förekommer där en kvinna utsätter en närstående man för våld, eller våld inom samkönade relationer, föreslår utredaren ett tillägg till kvinnofridsbrottet; fridsbrott. Genom denna uppdelning vill utredaren tydliggöra att det dominerande förhållandet, där män är överrepresenterade som gärningsmän.

Det torde, enligt vår uppfattning, inte heller råda någon som helst tvekan om att gärningsmannen i det helt dominerande antalet fall kommer att vara en man. Likaså torde det inte kunna sättas i fråga att offret oftast kommer att vara en kvinna.

Utmärkande för det beteende som vi vill straffbelägga är nämligen att det innefattar en kränkning av en annan person på grund av kön och har sin grund i föreställningar om kvinnors lägre värde i förhållande till män. (SOU 1995:60 s. 306)

Att kön är viktigt för konstruktionen av problemet synliggörs alltså även här i förslag på lösningar i den första perioden. Här tydliggörs kön som centralt för att förstå mäns våld mot kvinnor och genom förslaget vill man synliggöra kvinnors särskilda utsatthet och sätta fokus på detta.

Under den andra perioden finns inte förslag med utgångspunkt i kön på samma sätt. Den förskjutning som kan ses under perioden i avståndstagandet gentemot könsmaktsperspektivet kan också anas här. I periodens början, i SOU 2006:65, föreslår utredaren att våldsutsatta kvinnor och barn som upplever våld särskilt ska uppmärksammas i socialtjänstlagen för att på så sätt tydliggöra socialnämndens ansvar för gruppen. Här synliggörs kvinnor och barn men inte främst utifrån deras särskilda utsatthet utan för ”att klarlägga att kommunernas ansvar [för våldsutsatta kvinnor och barn] inte är något frivilligt” (SOU 2006:65 s. 10). Under perioden sker dock en förändring där talet om effektivare arbete, evidensbaserade metoder och utvärdering får allt större utrymme och lyfts fram som viktiga åtgärder för att hantera våldet. Evidensbaserad praktik och bedömningsinstrument lyfts fram som tillvägagångssätt för att förebygga våld och skapa ett mer effektivt arbete med och för målgruppen. Bland annat menar regeringen att ett nationellt bedömningsinstrument, ”som är ett på vetenskaplig grund baserat frågeformulär” (Skr. 2007/08:39 s. 17) ger socialtjänsten möjligheten att systematiskt

och standardiserat bedöma våldsutsatta kvinnors respektive barns behov och situation. I direktivet till den nationella samordnaren mot våld i nära relationer skriver regeringen:

För framtida satsningar är det även angeläget med en bättre struktur för samordning av arbetet. Regeringen anser att det är nödvändigt att ytterligare öka effektiviteten och utveckla kvaliteten i arbetet. (Dir. 2012:38 s. 7)

Här understryks effektivare arbete som viktigt och främst lyfts rättsväsendet fram som det område där särskilt fokus bör läggas. Genom ”effektivare resursutnyttjande” ska arbetet mot våld i nära relationer bli mer ”målmedvetet” och ge ”väsentligt förbättrade verksamhetsresultat” (Dir. 2012:38 s. 9). Många av de insatser och lösningar som förs fram i materialet från den andra perioden har fokus på hur det praktiska arbetet med våldsutsatta och våldsutövare ska förbättras. I Prop. 2006/07:38 skriver regeringen att ambitionen med de satsningar som görs är att ”stimulera utvecklingen av målinriktade, strukturerade och samordnande insatser på kommunal nivå (Prop. 2006/07:38 s. 1). Ord som målinriktad, strukturerad och samordnad kan visserligen betyda många saker men många av de insatser som föreslås i propositionen är fokuserade just på klientarbete:

Det är dock angeläget att det på sikt utvecklas en förbättrad kunskap och metodutveckling baserad på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet för socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor. Regeringen anser därför att IMS [Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete] bör få i uppdrag att utvärdera metoder och arbetssätt i socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor. (Prop. 2006/07:38 s. 37)

Att det i större utsträckning är enskilda individer, istället för strukturer, som står i centrum kan ses som en konsekvens av att våldsutövare och våldsutsatta konstrueras annorlunda under den andra perioden. Till exempel finns i den andra perioden ett större fokus på förebyggande arbete riktat till vissa män.

För att långsiktigt kunna förebygga våld i nära relationer måste insatser riktas till personer som begår sådana brott eller som kan komma att göra det. (Dir. 2012:38 s. 10)

Ett resultat av att det i större utsträckning är vissa, avvikande, män som ses som potentiella våldsutövare är att också de förebyggande insatserna bör rikta sig mot

dessa. När ”vanliga män” inte ses som potentiella utövare av våld på samma sätt är breda satsningar inte lika angelägna.

De insatser och lösningar som förs fram i empirin från andra perioden fokuserar på lösningar *inom* ett befintligt system. Strukturella insatser, med mer fokus på *förändringar* av ett system blir mycket svåra att föreslå och genomföra utifrån den förändrade förståelsen av våld. När våld inte på samma sätt förstås som ett strukturellt problem blir strukturella lösningar inte aktuella. Lösningarna koncentreras istället på insatsnivå och relateras till berörda myndigheter. Under den andra perioden förstås våldet som något som i första hand berör socialt utsatta grupper och med denna utgångspunkt är det inte förvånande att lösningar och åtgärder inte relateras till samhället i stort, till ”normalsamhället”, utan insatserna koncentreras till förbättrat hjälp och stöd till dessa grupper.

Dessa tendenser finns dock även i dokumenten från den första perioden. Här finns den strukturella förståelsen som utgångspunkt men i exempelvis SOU 1995:60 väljer utredaren att avstå från att föra fram förslag som syftar till att förändra de samhälleliga strukturer som beskrivs som en grogrund för mäns våld mot kvinnor.

Vi har fått lämna sådana åtgärder åt sidan som skulle behöva vidtas för att avskaffa sådana fördomar mot kvinnor som fortfarande lever kvar i samhället och som utgör en grogrund för uppkomsten av mäns våld mot kvinnor. Det handlar om kvinnoförakt som tar sig uttryck i förlegade föreställningar om kvinnors lägre värde och mäns rätt att kontrollera kvinnor som är inbyggt i samhällsstrukturen. [- --] Inte heller tar vi särskilt upp behovet av åtgärder som syftar till att tidigt i socialisationsprocessen minska pojkars och mäns benägenhet att utöva maktrelaterat våld mot flickor och kvinnor eller att öka flickor och kvinnors förutsättningar för att möta sådant våld. (SOU 1995:60 s. 52)

Här väljer man, trots sin könsmaktesteoretiska utgångspunkt, att göra en form av avståndstagande och lämnar dessa frågor därhän. Utifrån det omfattande uppdraget var prioriteringar tvungna att göras men det framgår inte av utredningen varför just detta fokus var det som prioriterades bort. Edwards (2002) menar att handlingar som utmanar (den manliga) normen och sätter män som grupp i fokus vanligtvis möter stort motstånd.

Avsaknaden av strukturella satsningar i båda perioderna kan förstås utifrån maktordningen mellan könen som försvårar stora satsningar utifrån kvinnors perspektiv. Eduards (2002) menar att radikala politiska förslag som sätter normen i centrum och utmanar maktrelationer mellan män och kvinnor har svårt att få gehör och ofta avfärdas som känslostyrda och för att skapa konflikter mellan könen. Detta kan vara en anledning till att man även i den första perioden väljer att inte föra fram förslag som i större utsträckning adresserar de ojämlika maktförhållandena mellan män och kvinnor. Trots att detta är en central utgångspunkt för förståelsen av mäns våld mot kvinnor i materialet från den första perioden. Utrymmet till sådana förslag är ändå större i den första perioden och som jag tidigare nämnt är också sådana förslag mycket mindre förekommande i empirin från den andra perioden. (Jmf Enander, Holmberg & Lindgren 2013).

5.5.1 Ökad kunskap

Kunskapsutveckling är en strategi som i båda perioderna genomgående lyfts fram som en viktig del i arbetet med att förebygga och motverka våld. Mer forskning, kunskapsutveckling och en spridning av framgångsrika projekt och verksameters resultat framhålls som viktiga tillvägagångssätt för att förbättra och utveckla arbetet på området.

Det är angeläget att kunskap om våldet mot kvinnor, dess omfattning och orsaker, förmedlas fortlöpande till de yrkesgrupper som kommer i kontakt med kvinnor som utsätts för våld. Det gäller personal inom rättsväsendet [...], liksom personal inom socialtjänsten samt inom hälso- och sjukvården. [---] Insikt och ökade kunskaper om behoven hos de utsatta kvinnorna ger större förutsättningar för att kunna ge bästa möjliga skydd, stöd och hjälp i ett så tidigt skede som möjligt. (Prop. 1990/91:113 s. 50)

Liknande skrivningar finns också i materialet från den andra perioden, dessa dokument lyfter fram ett fortsatt stort behov av mer kunskap och kunskapsutveckling.

Det är angeläget med förbättrad kunskap och metodutveckling för socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och regeringen förespråkar ett kontinuerligt utvecklingsarbete för att säkerställa att våldsutsatta kvinnor får det stöd och den hjälp de behöver. (Prop. 2006/07:38 s. 37)

I citaten ovan synliggörs hur det under båda perioderna lyfts fram att både allmänhet såväl som yrkesverksamma inom olika organisationer och myndigheter saknar kunskap om mäns våld mot kvinnor. Ökade kunskaper om mäns våld mot kvinnor framstår här som mycket viktigt för att kunna bedriva ett arbete som erbjuder skydd och insatser till våldsutsatta och våldsutövare. I dokumenten från båda tidsperioderna framstår behovet av kunskap som mycket stort och förslag på att tillföra pengar till forskning och kompetenshöjande insatser finns i både den första och andra perioden. Den ökade kunskapen ses som ett verktyg för att förbättra såväl insatser, skydd och bemötande för målgruppen. Ökade kunskaper framhålls också som en form av förebyggande insats. Detta eftersom ökade kunskaper hos myndigheter och allmänhet antas leda till att fler personer kan få hjälp i ett tidigare skede och att våld kan identifieras tidigare.

En skillnad mellan de två perioderna finns dock i vilken kunskap som lyfts fram som angelägen att sprida och utveckla. I den första perioden ligger ett stort fokus på att sprida och öka kunskap om normaliseringsprocessen, våldets mekanismer och könsmaktsteori. Detta är en röd tråd i dokumenten från den första perioden, det är denna kunskap som anses angelägen och viktig för att kunna garantera ett framgångsrikt arbete för att motverka våld.

Vikten av att anlägga ett könsperspektiv på verksamheten kan inte nog betonas i sammanhanget. Ingående kunskap om mekanismerna bakom kvinnovåld, såväl på samhälls- som på individnivå, samt tålamod, tid och intresse för att arbeta med ärenden som innefattar misshandelsproblematik är vidare nödvändiga faktorer om man skall kunna arbeta konstruktivt med denna typ av ärenden. (SOU 1995:60 s. 137)

Citatet ovan är ett exempel på hur ökad kunskap om våldets orsaker och mekanismer under första perioden lyfts fram som ett generellt behov. Kunskaper om våld och främst våldsutsatta kvinnors behov bedöms vara undermåliga i många av samhällets institutioner, bland annat rättsväsendet, polisen, socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Förutom olika myndigheter bedöms det som viktigt att även allmänheten ökar sina kunskaper om mäns våld mot kvinnor.

För att förebygga våld mot kvinnor krävs också en ökad medvetenhet hos allmänheten. Kunskapen om att kvinnomisshandel och sexuella övergrepp är allvarliga brott behöver spridas och förstärkas. Det är nödvändigt att öka allmänhetens insikter också om orsakerna till våld mot kvinnor, om att sådant våld är utbrett och förekommer i alla samhällsklasser. Man bör även känna till de mekanismer som gör att kvinnor som

utsätts för våld i en nära relation inte utan vidare bryter upp och lämnar förhållandet.
(SOU 1995:60 s. 107-108)

I materialet från första perioden efterfrågas alltså en kunskapshöjning om våldets orsaker och mekanismer för hela samhället. Kunskap i den första perioden görs i månt och mycket till kunskap som är könsmedveten, har ett könsmaktsperspektiv. Under den andra perioden ligger tyngdpunkten istället på att utveckla nya metoder, behandlingar och effektivare arbete med målgruppen. Det vill säga en vetenskaps- och evidensbaserad kunskap där könsperspektivet inte lyfts fram som viktigt på samma sätt. Ett resultat av denna nya tyngdpunkt är att personer som arbetar med våldsutövare och våldsutsatta än mer hamnar i fokus som mottagare av kunskapshöjande insatser. Det är alltså inte samma aktörer som lyfts fram som i behov av ökad kunskap i de två olika perioderna. En generell kunskapshöjning i samhället framstår inte som lika viktig i dokumenten från andra perioden. I den andra perioden påpekas visserligen att det är viktigt med primärpreventivt arbete riktat till barn och ungdomar som fokuserar på normer och attityder kring jämställdhet. Utgångspunkterna och innehållet framstår dock som mindre tydliga jämfört med den första perioden, där exempelvis kunskaper om normaliseringsprocessen framhålls som viktiga för yrkesverksamma såväl som allmänhet. Denna otydlighet kan tolkas som ett resultat av att kön i den andra perioden ges mindre betydelse och inte är en lika viktig del i konstruktionen av mäns våld mot kvinnor.

Den förändrade konstruktionen av mäns våld mot kvinnor som socialt problem innebär här också en förändrad syn på problemets lösning i materialet från den andra perioden. Således sker också en förändring i vilken kunskap som anses värdefull. Den kunskap som anses viktig under andra perioden är i större utsträckning avpolitiserad och könsneutral.

Kunskaperna inom områdena mäns våld mot kvinnor måste öka. Regeringen avser därför inrätta ett forskningsprogram som syftar till ökad kunskap via bl. a. utveckling av forskningsbaserade arbetsmetoder rörande insatser riktade till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld samt interventioner för våldsutövande män.[---] Därför behöver vi ökad forskning om den som misshandlar samt om metoder och utveckling av hur den som misshandlar ska behandlas. (Skr. 2007/08:39 s. 35f)

Att utveckla nya metoder, utvärdera och effektivisera arbetet med våldsutsatta och våldsutövare är den kunskap som behöver utvecklas och fördjupas. Här ser vi en

förskjutning från kunskap om strukturer och orsaker till kunskap om behandling och lösningar för individen snarare än gällande strukturer (jfr Enander, Holmberg & Lindgren 2013). Kunskap om vad som fungerar för individer som behöver skydd eller behandling är i fokus i den andra perioden. Här är det inte våldets orsaker som är det intressanta utan vilka metoder och arbetssätt som fungerar. Denna förändring innebär också kunskap om våld i förhållande till kön inte förekommer på samma sätt som i första perioden. Den förändrade konstruktionen av mäns våld mot kvinnor får som resultat att kunskap om kön i förhållande till makt och våld inte är viktig kunskap i arbetet med att förebygga våld.

I båda perioderna görs kunskap som en central grund för att lösa problemet mäns våld mot kvinnor. Men vad kunskap och vilken kunskap som är viktig konstrueras på olika sätt. En skillnad mellan de båda perioderna är alltså att vilken kunskap som anses värdefull och vilka aktörer som anses vara i behov av kunskapshöjande insatser. I den första perioden konstrueras kunskap som ett könsmaktsperspektiv, ett maktperspektiv och kvinnoperspektiv. Här är kunskapen politiserad och teori om könsmaktsordning, normalisering och makt förs fram som den kunskap som saknas och behövs mer av. I den andra perioden konstrueras kunskap som vetenskap; vetenskap om vad som fungerar, metoder och manualer. Empiri snarare än teori är central. Här är kunskapen ”perspektivlös” i meningen att man inte på samma sätt talar om könsperspektiv och makt. Det finns inget tydligt perspektiv som lyfts fram motsvarande hur könsmaktsperspektivet är genomgående i den första perioden. Denna förändring kan ses som ett led i att mäns våld mot kvinnor konstrueras på olika sätt under de båda perioderna vilket får följder för vilken kunskap som anses relevant och värdefull. Förskjutningen mot en förståelse av våldet där relationen står i fokus istället för kön leder här till ett tydligare fokus på enskilda yrkespersoner som mottagare av kunskap, jämfört med tidigare då ”samhället” i större utsträckning ansågs i behov av mer kunskap. Ytterligare en följd är tyngdpunkten på verksamma och effektiva metoder och arbetssätt.

6. Slutdiskussion och avslutande reflektion

Jag har i denna studie analyserat de följder som den förändrade förståelsen och konstruktionen av mäns våld mot kvinnor fått för konstruktionen av våldsutsatta och våldsutövare och för vilka åtgärder som förs fram som lösningen på problemet mäns våld mot kvinnor. Dessutom har jag analyserat hur våld förstås i förhållande till kön.

Mäns våld mot kvinnor är ett exempel på hur konstruktioner av sociala problem är föränderliga. Analysen av dokumenten som utgör uppsatsens empiriska material visar en föränderlighet i hur mäns våld mot kvinnor konstrueras och förstås som socialt problem. Konstruktionen av problematiken har förändrats från att ha kön i centrum till att ta utgångspunkt i den nära relationen. På så sätt försvinner utgångspunkten i könsmaktsteori som var central under den första perioden. Kön, och maktförhållanden mellan män och kvinnor, var då avgörande för förståelsen och konstruktionen av mäns våld mot kvinnor. Förskjutningen bort från denna förståelse och den förändrade konstruktionen med relationen i centrum innebär att fler individer förstås som potentiella våldsutövare och våldsutsatta. När konstruktionen blir mer könsneutral öppnar detta upp för en mer komplex förståelse där grupperna våldsutsatta och våldsutövare är mer heterogena jämfört med den första perioden. Då präglas konstruktionen av de båda grupperna av en homogenitet, men mindre utrymme att se olika typer av våld och olika typer av våldsrelationer. Så som problematiken konstrueras i den andra perioden finns således möjlighet att se fler våldsutsatta och våldsutövare och fler typer av våld och våldsrelationer och på så sätt vidga bilden av vad våld kan vara. Det innebär att de bilder vi har av vem som är våldsutsatt och våldsutövare bli mer mångfacetterad och möjliggör att inom det sociala arbetet nå fler som behöver stöd och hjälp. Trots denna förändrade konstruktion av problemet är dock konstruktionen av våldsutsatta och våldsutövare ändå likartad i de båda perioderna. Beskrivningar av våldsutsatta och våldsutövare som kvinnor respektive män är genomgående i båda den första och andra perioden. Den övergripande konstruktionen av problemet har inte fått genomslag i hur våldsutövare och våldsutsatta konstrueras, här är normer och föreställningar om män och kvinnor likartade. De samhälleliga normer om manligt och kvinnligt, där maskulinitet länkas till bland annat makt och styrka medan femininitet bland annat länkas till svaghet och underordning (Steen 2003) avspeglas alltså i vem som konstrueras som våldsutsatt och våldsutövare.

Samtidigt finns en risk att den mer könsneutrala konstruktionen av problemet gör att kvinnors särskilda utsatthet tappas bort. Begreppet våld i nära relationer som kommit att användas allt mer innebär också att det våld som förekommer utanför nära relationer osynliggörs och inte är en del av konstruktionen av problemet. På så sätt innebär denna konstruktion både en utvidgning men också en avsmalning. Våld som kvinnor utsätts för av okända män är inte längre en del av konstruktionen vilket det var i den första perioden. Konstruktionen som görs under den andra perioden osynliggör detta våld och riskerar också att osynliggöra att kvinnors särskilda utsatthet för våld, våldet som kvinnor utsätts för är ofta grövre, innehåller oftare inslag av makt och kontroll och får fler och värre konsekvenser jämfört med det våld som män utsätts för (se t.ex. Nationellt centrum för kvinnofrid 2014, Johnson 2006). Att prata om allt våld inom nära relationer som en och samma problematik kan därmed bidra till att osynliggöra kvinnors utsatthet och också de maktförhållanden som finns mellan män och kvinnor.

När våldet inte förstås utifrån kön ”slipper” vi se mäns maktposition och den manliga normen. Således görs problemet till mindre av ett strukturellt problem, alla män och kvinnor är inte på samma sätt berörda som i den första perioden då könsmaktsperspektivet är utgångspunkten. Detta sätt att se våldsutövande män som avvikare gör det svårt att se mäns våld mot kvinnor som ett uttryck för mäns strukturella överordning i samhället. Istället möjliggörs synen på våldsutövande män som ett avvikande inslag i ett annars jämställt samhälle och som uttryck för enskilda individers handlingar och mindre av ett resultat av ojämställda samhällsstrukturer (Jfr Lundgren 2011). Istället görs mäns våld mot kvinnor till ett problem som i större utsträcknings förläggs till socialt utsatta grupper. När vi inte ser kön kan vi istället se våldet som en del av en människas utsatthet, där våld ses som en följd av andra sociala problem, exempelvis kriminalitet. På så sätt konstrueras mäns våld mot kvinnor som ett socialt problem i mer ”traditionell bemärkelse”, där många av de grupper som ofta är i fokus för det sociala arbetet sätts i centrum (Jfr Meeuwisse & Swärd 2002). Istället för att vara ett samhälleligt problem som berör alla blir det mer av ett socialt problem som drabbar redan socialt utsatta grupper. Genom denna konstruktion kan den normalitet som könsmaktsperspektivet utmanar upprätthållas. Kön och könsroller är då inte problemet utan social exkludering, till exempel i form av fattigdom. Eftersom samhällets könsstruktur omfattar oss alla möjliggör konstruktionen under andra perioden ett särskiljande där ”de normala” särskiljs från de avvikande och hjälpsökande (jfr Steen 2003). Att konstruktionen förskjuts till mer av ett socialt problem kan också skönjas genom de lösningar som föreslås. I den första perioden

talas man mer om strukturella lösningar medan man i den andra perioden framförallt talar om lösningar som relateras till enskilda, till exempel effektivare arbete och metodutveckling.

Den förändrade konstruktionen av mäns våld mot kvinnor samt våldsutsatta och våldsutövare visar hur konstruktionen av ett socialt problem blir väsentliga för hur vi förstår ett problem och hur detta ska åtgärdas. Konstruktionen avgör också vad vi *inte* ser eller uppmärksammar. Under de båda perioderna jag har studerat möjliggör konstruktionerna att se olika saker, olika våldsutsatta och våldsutövare och förstå våldet utifrån olika perspektiv. Våld är en komplex problematik och de olika konstruktionerna möjliggör för oss att se (och osynliggöra) olika saker. Den förändrade konstruktionen, med relationen i centrum, möjliggör för oss att förstå våld som mer komplext (jfr Mattsson 2011) men innebär också en risk; att kvinnors särskilda utsatthet osynliggörs. Utifrån detta är det viktigt att se på våld som något komplext och mångfacetterat men det är också viktigt att ha ett maktperspektiv för att förstå våldet. Att likt Johnson (2006) ta utgångspunkt i huruvida makt och kontroll är en del av det våld vi möter, innebär en möjlighet att se hur våld kan vara heterogent och komplext och samtidigt se vilka grupper som är särskilt utsatta. I konstruktionen och benämningen av sociala problem finns många gånger element av förenkling av en företeelse, där hänsyn inte tas till den komplexitet som ett problemområde inrymmer. Genom förenklingar och generaliseringar döljs ett problems komplexitet och mångfald (Steen 2003). Detta kan sägas vara fallet i de båda perioder jag har studerat, där konstruktionerna på olika sätt osynliggör komplexiteten i detta sociala problem på olika sätt.

Den 30 juni 2014 presenterade den nationella samordnaren mot våld i nära relationer sin utredning.¹⁴ En av de slutsatser som denne presenterar är att våld i nära relationer bör få status som ett folkhälsoproblem. Vidare föreslås att arbetet med problematiken ska inordnas som en del av ANDT¹⁵-politiken istället för inom ramen för det jämställdhetspolitiska arbetet (SOU 2014:49). Utredningen och dess förslag tyder på att den förändring av konstruktionen av mäns våld mot kvinnor är fortsatt pågående varför det vore intressant med kommande studier som fortsätter att studera denna förändring och vilka konsekvenser det får för förståelsen av problematiken, för våldsutsatta och våldsutövare samt för arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor.

¹⁴ Jag har inte haft möjlighet att inkludera denna utredning i min studie då den presenterades i slutet av den period då jag arbetade med uppsatsen.

¹⁵ ANDT är en förkortning för Alkohol, narkotika, doping och tobak och ANDT-politiken avser det arbete som bedrivs för att förebygga och minska skadeverkningar av alkohol, tobak, narkotika och doping.

7. Litteraturlista

- Alvesson, Mats & Sköldbörg, Kaj (2008) *Tolkning och reflection: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Lund: Studentlitteratur
- Archer, John (2002) "Sex differences in physically acts between heterosexual partners. A meta-analytic review" i *Aggression and Violent Behaviour*, Vol. 7 sid. 313-351
- Berger, Peter L & Luckmann, Thomas (1998) *Kunskaps sociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Bergmark, Anders & Lundström, Tommy (2006) "Mot en evidensbaserad praktik? – Om färdriktningen i socialt arbete" i *Socialvetenskaplig tidskrift*, Nr. 2
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) "Diskursanalys" i Bergström, G & Boréus, K (red) *Textens mening och makt*, Lund: Studentlitteratur
- Bryman, Alan (2012) *Social research methods*, Oxford University press, Oxford
- BRÅ (2014) *Brott i nära relationer, En nationell kartläggning*, Rapport 2014:8, Stockholm: Brottsförebyggande rådet
- Burr, Vivien (2003) *Social constructionism*, East Sussex: Routledge
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007) "Introduktion" i Börjesson, M & Palmblad, E (red) *Diskursanalys i praktiken*, Malmö: Liber
- Carbin, Maria (2010) *Mellan tystnad och tal. Flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*, Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet
- Christie, Nils (2001) "Det idealiska offret" i Åkerström, M & Sahlin, I (red) *Det motspänstiga offret*, Lund: Studentlitteratur
- Dir. 1993:88 *Kommision om våld mot kvinnor*
- Dir. 2012:38 *En nationell samordnare mot våld i nära relationer*
- Dir. 2013:70 *Utökade möjligheter till behandling vid ofrivillig barnlöshet*
- Dutton, Donald G (2012) "The case against the role of gender in intimate partner violence" i *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 17 sid. 99-104
- Dutton, Donald G (2006) *Rethinking domestic violence*, Vancouver: UBC Press

- Eduards, Maud (2002) *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*, Malmö: Liber
- Eduards, Maud (2007) *Kroppspolitik. Om moder Svea och andra kvinnor*, Stockholm: Atlas akademi
- Eldén, Sara (2005) ”Att fånga eller bli fångad i diskursen? I Lundqvist, Å, Davies, K & Mulinari, D (red) *Att utmana vetandets gränser*, Malmö: Liber
- Enander, Viveka (2008) *Women leaving violent men: Crossroads of emotion, cognition and action*, Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för social arbete
- Enander, Viveka, Holmberg, Carin & Lindgren, Anne-Li (2013) *Att följa med samtiden – Kvinnojoursrörelse i förändring*, Stockholm: Atlas akademi
- Esseveld, Johanna (2008) ”Reflexivitet, kvalitativ forskning och samhällsvetenskap” i Sjöberg, K & Wästerfors, D (red) *Uppdrag: Forskning*, Malmö: Liber
- Hearn, Jeff (1998) *The violences of men*, London: SAGE Publications
- Holmberg, Carin, Stjernqvist, Ulrica & Sörensen, Eva (2005) *Våldsamt lika och olika – Om våld i samkönade relationer*, Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för genusstudier
- Hydén, Margareta (1995) ”Mot en förståelse av kvinnomisshandel som en social process” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, Vol. 4, sid. 67-74 [Elektronisk] Hämtad 20131010 från: <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/view/2064/1828>
- Hydén, Margareta (2002) ”Har sociala problem ett kön?” i Meeuwisse, A & Swärd, H (red) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och Kultur
- Isdal, Per (2001) *Meningen med våld*, Stockholm: Gothia förlag
- Jacobsson, Katarina (2008) ”Den svårfångade kvaliteten” i Sjöberg, K & Wästerfors, D (red) *Uppdrag: Forskning – Konsten att genomföra kvalitativa studier*, Malmö: Liber
- Johnson, Michael P (2006) ”Conflict and control. Gender symmetry and asymmetry in domestic violence” i *Violence against women*, Vol 12:11, sid. 1003-1018
- Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv*, Malmö: Liber
- Loseke, Donileen R (2003) *Thinking about social problems*, New Brunswick: Transaction Publishers

Lundgren Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny & Kalliokoski, Anne-Marie (2001) *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*, Stockholm: Brottsoffermyndigheten

Lundgren, Eva (2004) *Våldets normaliseringsprocess och andra våldsförståelser*, Stockholm: ROKS

Lundgren, Lars & Thunved, Anders (2013) *Nya sociallagarna*, Stockholm: Norstedts juridik

Lundgren, Marcus (2011) "Diskurser om mansvåld. Reflektioner från en spegel" i Listerborn, C, Molina, I & Mulinari, D (red) *Våldets topografier. Beträktelser över makt och motstånd*, Stockholm: Atlas

Lövestad, Solveig & Krantz, Gunilla (2012) "Men's and women's exposure and perpetration of partner violence: an epidemiological study from Sweden" i *BMC Public Health*, Vol. 12:945 sid.

Mattsson, Tina (2011) *Våldets komplexitet och gamla paradigmer*, Meddelanden från Socialhögskolan 2011:5, Lund: Socialhögskolan i Lund

May, Tim (2011) *Samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur

Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2002) "Vad är ett socialt problem?" i Meeuwisse, A & Swärd, H (red) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och Kultur

Mellberg, Nea (2004) *Mäns våld mot kvinnor: Synliga mödrar och osynliga barn*, Uppsala: Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet

Muehlenhard, Charlene L & Leigh, Ann Kimes (1999) "The social construction of violence: The case of sexual and domestic violence" i *Personality and social psychology review* Vol. 3:3 sid. 234-245

Murray, Suellen & Powell, Anastasia (2009) "What's the problem?' Australian public policy constructions of domestic and family violence" i *Violence against women* Vol 15:5 sid. 532-552

Nationellt centrum för kvinnofrid (2014) *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid

Nationell samordnaren mot våld i nära relationer (2014) "Om oss" [Elektronisk] Hämtad 20140730 från: <http://relationsvald.se/om-oss/>

Nilsson, Gabriella (2009) *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*, Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet

Peter, Tracey (2006) "Domestic violence in United States and Sweden: A welfare state typology comparison within a power resources framework" i *Women's studies international forum* 29:1 sid: 96-107

Prop. 1989/90:158 *Om utvidgad rätt till målsägandebiträde, m.m*

Prop. 1990/91:113 *Om en ny jämställdhetslag, m.m*

Prop. 2006/07: 38 *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*

Sahlin, Ingrid (2002) "Sociala problem som verklighetskonstruktioner" i Meeuwisse, A & Swärd, H (red) *Perspektiv på sociala problem*, Stockholm: Natur och Kultur

Skr. 2007/08:39 Regeringens skrivelse, *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*

Sohlberg, Peter & Sohlberg, Britt-Marie (2001) *Kunskapens former*, Malmö: Liber

SOU 1995:60 *Kvinnofrid. Huvudbetänkande av Kvinnovaldskommisionen*

SOU 2006:65 *Att ta ansvar för sina insatser. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*

SOU 2013:19 *Mer glädje för pengarna*

SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – En folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*

Steen, Anne-Lie (2003) *Mäns våld mot kvinnor – Ett diskursivt slagfält*, Göteborg: Research report No. 131 from the Department of sociology, Göteborgs universitet

UN (1993) *Declaration on the elimination of violence against women* [Elektronisk] Hämtad 20131028 från <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>

Wendt Höjer, Maria (2002) *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Malmö: Liber

West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987) "Doing gender" i *Gender and Society*, Vol 1, No. 2 sid:125-151

Westerstrand (2010) "Kung slår dam – våldsforskningsmetodologi i ett våldsamt jämställt Sverige" i *Sociologisk forskning*, Vol. 47, nr 3 sid: 5-34

Winther Jörgensen, Marianne & Phillips, Louise (1999) *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur